

Projekt OP VpK

Terciární vzdělávání
výzkum a vývoj
Vysokoškolské vzdělávání

Renata Kovářová
Iva Klugová

Edukace nadaných děti a žáků

Tato studijní opora je spolufinancována
Evropským sociálním fondem
a státním rozpočtem České republiky

SYNERGIE

Registrační číslo projektu CZ.1.07./2.2.00/07.0355

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

EDUKACE NADANÝCH DĚTÍ A ŽÁKŮ

RENATA KOVÁŘOVÁ
IVA KLUGOVÁ

SYNERGIE reg.číslo: CZ.1.07/2.2.00/07.0355

OSTRAVA 2009

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

Recenzenti: Jitka Fořtíková

Tomáš Sochor

Jazyková korektura: Lenka Bijoková

Název: Edukace nadaných dětí a žáků

Autor: Renata Kovářová, Iva Klugová

Vydání: 1. vydání, 2010

Počet stran: 88 stran

Tisk: Ostravská univerzita v Ostravě

Studijní materiál pro distanční kurz: *Přípravný seminář k profesní praxi*

© Renata Kovářová, Iva Klugová

© Ostravská univerzita v Ostravě

ISBN 978-80-7368-430-3

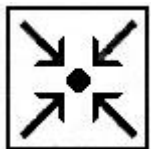
OBSAH:

Úvod.....	6
1 Současná legislativa podporující vzdělávání nadaných žáků.....	9
1.1 Školský zákon	10
1.2 Vyhlášky navazující na školský zákon.....	11
1.3 Informace ke vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných zabezpečující realizaci ustanovení § 17 zákona č. 561/2004 Sb. a části třetí vyhlášky č. 73/2005 Sb. (dále jen Informace)	12
Shrnutí kapitoly	14
2 Charakteristika nadaných jedinců	17
2.1 Vymezení nadání.....	18
2.2 Charakteristické projevy nadaných dětí a žáků.....	24
2.3 Typologie nadaných žáků.....	32
Shrnutí kapitoly	34
3 Metody a postupy identifikačního procesu v oblasti mimořádného nadání.....	37
3.1 Průběh identifikačního procesu na základní škole	39
3.2 Bystré dítě versus nadané dítě	43
3.3 Mýty o nadaných	45
Shrnutí kapitoly	46
4 Edukace a rozvoj osobnosti mimořádně nadaného jedince	49
4.1 Formy vzdělávání žáků s mimořádným nadáním	50
4.2 Edukační potřeby mimořádně nadaných žáků	53
4.3 Konkrétní metody práce s mimořádně nadanými žáky	56
Shrnutí kapitoly	61
5 Možnosti dalšího rozvoje nadání u dětí a žáků.....	65
5.1 Možnosti rozvoje nadání a způsoby práce s nadanými dětmi.....	66
5.2 Podpora nadání v zahraničí	67
5.3 Aktivity pro nadané děti a mládež v České republice	69
5.4 Inspirativní hry a hlavolamy pro rozvoj nadaných dětí a žáků ve škole i ve volném čase	73
Shrnutí kapitoly	86

Vysvětlivky k používaným symbolům

Průvodce studiem – vstup autora do textu, specifický způsob, kterým se studentem komunikuje, povzbuzuje jej, doplňuje text o další informace.

Příklad – objasnění nebo konkretizování problematiky na příkladu ze života, z praxe, ze společenské reality apod.

K zapamatování

Shrnutí – shrnutí předcházející látky, shrnutí kapitoly.

Literatura – použita ve studijním materiálu, pro doplnění a rozšíření poznatků.

Kontrolní otázky a úkoly – prověřují, do jaké míry studující text a problematiku pochopil, zapamatoval si podstatné a důležité informace a zda je dokáže aplikovat při řešení problémů.

Úkoly k textu – je potřeba je splnit neprodleně, neboť pomáhají k dobrému zvládnutí následující látky.

Korespondenční úkoly – při jejich plnění postupuje studující podle pokynů s notnou dávkou vlastní iniciativy. Úkoly se průběžně evidují a hodnotí v průběhu celého kurzu.

Otázky k zamyšlení

Část pro zájemce – přináší látku a úkoly rozšiřující úroveň základního kurzu. Pasáže i úkoly jsou dobrovolné.

Úvod

Problematika identifikace a edukace mimořádně nadaných jedinců se v současné době dostává stále více do popředí. Problematiku nadání chápeme v interdisciplinárním pojetí, jelikož se jí zabývají jak psychologové, tak speciální pedagogové, učitelé všech typů škol, vychovatelé apod. Hříbková (2006) klade otázku, ve které disciplíně by téma nadaných a jejich vzdělávání mělo zakotvit. Máme určité signály ze zahraničí. Nám nejbližší je zřejmě pojetí, které je respektováno na Slovensku. Zde se objevuje snaha ustanovit pedagogiku nadaných a vymezit ji jako součást speciální pedagogiky, která se zabývá teorií a praxí edukace jedinců, kteří vyžadují kvůli svému nadání speciální péči (Jurášková, 2006). Hříbková (2006) dodává, že toto téma je v současné době v České republice rozloženo do více disciplín, jako je pedagogika, speciální pedagogika, oborová didaktika, pedagogická psychologie, vývojová psychologie apod. V tomto ohledu nelze jinak, než s ní souhlasit. Otázkou zůstává, zda toto roztržštění nevytváří překážky ve formování předmětu pedagogiky nadaných jako náležitého vědního oboru. Hříbková (2006) dále soudí, že výrazná tendence k psychologizaci daného tématu neumožňuje vnímat další souvislosti, analyzovat je a začlenit do širšího kontextu.

Nutno podotknout, že není nejdůležitější, do jakého oboru bude pedagogika nadaných začleněna. Podstatné je, aby pedagogové byli řádně vzdělávání v oblasti identifikace a edukace nadaných, a získali tak kompetence v práci s nimi. Právě z tohoto důvodu byl realizován tento text, který by měl studentům učitelství, popř. stávajícím učitelům, napomoci se v problematice nadaných orientovat. Text je primárně určen studentům učitelství základních a středních škol, ale bezesporu jej mohou využít i budoucí učitelé mateřských škol.

Text je členěn do 5 základních kapitol, na konci každé kapitoly se student seznámí s citovanou a doporučenou literaturou.

Po prostudování textu budete znát:

- Současnou platnou legislativu týkající se vzdělávání mimořádně nadaných žáků.
- Současné teoretické pohledy na nadání, modely nadání.
- Charakteristické projevy mimořádně nadaných dětí a žáků.
- Typologii nadaných žáků.
- Identifikační postupy na základní škole.
- Možnosti rozvoje mimořádně nadaných žáků.
- Možné způsoby přístupů k mimořádně nadaným žákům v průběhu vzdělávání.

- Aktivita pro nadané jedince v zahraničí a v České republice.

Získáte:

- Dobrou orientaci v základních legislativních zdrojích.
- Náhled na základní postupy užívané při edukaci mimořádně nadaných jedinců.
- Přehled v základních projevech mimořádného nadání z vývojového hlediska.
- Vzhled do rozmanitosti typologie nadaných žáků.
- Orientaci v základních termínech jako jsou nominace, identifikace a diagnostika.
- Představu o subjektech účastnících se na nominaci nadaných.
- Základní přehled v metodách, které mohou učitelé užívat při identifikaci nadaných.
- Orientaci v možnostech rozvoje jednotlivých oblastí u mimořádně nadaných jedinců.
- Velmi dobrou orientaci v oblasti her užívaných na rozvoj nadaných jedinců.

1 Současná legislativa podporující vzdělávání nadaných žáků

V této kapitole se dozvíte:

- Přehled základních legislativních dokumentů vztahujících se ke vzdělávání nadaných.
- Výtah z jednotlivých právních dokumentů, který se vztahuje k dané problematice.
- Základní informace k vypracování individuálního vzdělávacího plánu.

Po jejím prostudování byste měli být schopni:

- Objasnit legislativní možnosti vzdělávání mimořádně nadaných jedinců.
- Orientovat se v zákoně a vyhláškách, které mají vazbu na vzdělávání nadaných.
- Charakterizovat rámcový a školní vzdělávací program ve vztahu k problematice nadaných.

Klíčová slova kapitoly: Bílá kniha, školský zákon, vyhláška, vzdělávání, individuální vzdělávací plán, akcelerace, obohacování.

Průvodce studiem

Vzdělávání nadaných žáků je téma v současné době mnoho diskutované, z čehož vyplývá fakt, že má jak své zatvrzelé odpůrce, tak i obhájce. Musíme přiznat, že samotné vzdělávání nadaných, a to jak integrované, tak i speciální, je u nás stále v plenkách. Přesto je potěšující, že existuje legislativní podpora, která je nezbytná proto, aby se jakékoli formy vzdělávání mohly rozběhnout. Tento legislativní vstup bude velice krátký a měl by vám sloužit k rychlé orientaci v zákonech a vyhláškách, které se ke vzdělávání nadaných vztahují, a na které se můžete odkazovat při jednání se zákonnými zástupci.

Na zvládnutí této kapitoly budete potřebovat asi 4 hodiny, které využijte nejen ke studiu 1. kapitoly, ale také k dalšímu rozšíření. vycházejte především ze školského zákona a jeho prováděcích vyhlášek.

Mezi základní legislativní dokumenty, které se vzdělávání nadaných dotýkají, můžeme zařadit **zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)** a jeho významnou novelizaci **č. 49/2009 Sb.** platnou od 5. 3. 2009. V návaznosti na školský zákon byly vydány dvě zásadní prováděcí vyhlášky. **Vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních** a **vyhláška č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných**. Rozpracováním třetí části vyhlášky č. 73/2005 Sb. vznikl vcelku významný a podrobný dokument, jenž se vztahuje ke vzdělávání nadaných a částečně se dotýká i identifikace a vedení dokumentace o nadaných. Jedná se o **Informaci ke vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných zabezpečující realizaci ustanovení § 17 zákona č. 561/2004 Sb. a části třetí vyhlášky č. 73/2005 Sb. (dále pouze Informace)**. Všechny výše uvedené právní předpisy vycházejí ze systémového dokumentu, který vytyčuje obecné záměry pro vývoj vzdělávací soustavy v České republice, a tím je **Bílá kniha** neboli **Národní program rozvoje vzdělávání v České republice**, která byla vydána v roce 2001. Již v tomto dokumentu je zdůrazněno, že identifikace a rozvoj nadání jsou velice důležité elementy celého vzdělávacího procesu, jelikož nadání přinášejí do společnosti kvality, které se budou schopny prosadit v konkurenci dalších států.

1.1 Školský zákon

Na základě školského zákona jsou žáci s mimořádným nadáním postaveni na roveň žákům se speciálními vzdělávacími potřebami. §17 nařizuje školám vytvářet vhodné podmínky pro adekvátní rozvoj nadání jejich žáků a studentů. Dále umožňuje přeřazení mimořádně nadaného žáka do vyššího ročníku bez absolvování předchozího. K přeřazení dochází na základě žádosti zákonného zástupce, popř. zletilého žáka. V případě plnění povinné školní docházky musí být k žádosti přiloženo doporučení školského poradenského zařízení a praktického lékaře pro děti a dorost. Dalším krokem je pak vykonání zkoušek z učiva ročníku, který žák nebude absolvovat.

§ 18 školského zákona umožňuje vzdělávání žáka podle individuálního vzdělávacího plánu (dále IVP), k čemuž je potřeba žádosti zákonných zástupců (popř. zletilého žáka) a doporučení školského poradenského zařízení.

Vzhledem k tomu, že nadané děti se často vyznačují akcelеровaným (urychleným) vývojem, novela školského zákona č. 49/2009 Sb. umožňuje základním školám přijetí dítěte k povinnému školnímu vzdělávání již v jeho 5 letech. Obecně školský zákon nařizuje, aby dítě nastoupilo do základní školy (dále ZŠ) ve školním roce, který následuje po jeho šestých narozeninách. Dítě narozené od září do prosince daného roku může být na žádost zákonného zástupce do ZŠ přijato, jestliže je diagnostikováno školským poradenským zařízením jako mimořádně nadané. Dítě, které dosáhne 6 let v období od ledna do června následujícího roku, může být do ZŠ přijato na základě předchozích podmínek, navíc potřebuje doporučení odborného lékaře.

Na základě § 3 školského zákona existuje povinnost vydání rámcových vzdělávacích programů pro každý obor vzdělání v základním a středním vzdělávání a pro předškolní, základní umělecké a jazykové vzdělávání. Rámcové vzdělávací programy vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání a jsou závazné pro tvorbu školních vzdělávacích programů. V roce 2005 byl vydán Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále RVP–ZV), který také řeší zařazení problematiky vzdělávání mimořádně nadaných žáků do základních škol. Na základě tohoto RVP-ZV si základní školy vytvářejí vlastní školní vzdělávací programy, ve kterých musí být zařazena i problematika podpory žáků s mimořádným nadáním.

1.2 Vyhlášky navazující na školský zákon

Již výše bylo uvedeno, že mezi dvě základní vyhlášky řadíme vyhlášku č. 72/2005 Sb., která specifikuje poradenské služby, a to jak ve škole, tak i ve školských poradenských zařízeních. Pro naše potřeby bude stačit si uvědomit, že poradenské služby v ZŠ poskytuje zejména výchovný poradce, školní metodik prevence, školní psycholog a školní speciální pedagog. První dvě jmenované funkce jsou povinně zřízeny na každé základní škole, druhé dvě jsou nepovinné a záleží na fundovanosti ředitele, ale také na finančních možnostech školy, zda prostor pro tyto funkce, nebo alespoň jednu z nich,

ve škole vytvoří. Mezi školská poradenská zařízení dle této vyhlášky patří pedagogicko psychologická poradna (dále PPP) a speciálně pedagogické centrum. Co se týká identifikace nadaných, hlavní roli zde hraje PPP.

Druhou je vyhláška č. 73/2005 Sb., která je rozdělena na tři části. Nás v souvislosti s tématem textu bude zajímat zejména část třetí, která je věnována vzdělávání mimořádně nadaných žáků. V úvodu je definováno, kdo je pro účely této vyhlášky považován za mimořádně nadaného žáka. Jedná se o jedince, „*jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých rozumových oblastech, pohybových, uměleckých a sociálních dovednostech*“. Nejdůležitější její součástí jsou přesně stanovená pravidla pro přeřazení mimořádně nadaného žáka do vyššího ročníku bez absolvování předchozího.

1.3 Informace ke vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných zabezpečující realizaci ustanovení § 17 zákona č. 561/2004 Sb. a části třetí vyhlášky č. 73/2005 Sb. (dále jen Informace)

Žáci, kteří byli na základě vyšetření PPP zařazeni mezi žáky s nadáním (zejména intelektovým), jsou podle této **Informace** vzděláváni na základě principu integrace s využitím speciálních metod, postupů, forem způsobů vzdělávání, didaktických materiálů a je jim garantována odborná pomoc ve školských poradenských zařízeních.

Hlavní náplní **Informace** je analýza vzdělávacích postupů užívaná u žáků s nadáním, a to **obohacování a akcelerace učiva**. **Obohacováním učiva** rozumíme prohloubení, rozšíření, obohacení učiva o další informace, ale také stimulace procesu objevování a hledání dalších souvislostí, které dané téma nabízí. **Metody obohacování** jsou zaměřeny na rozvoj vyšších mentálních procesů a rozvoj tvořivosti, důraz je kladen na řešení problémových úloh a metakognitivní učební strategie. Vzdělávací programy jsou obohacovány v souladu s věkem a intelektovými předpoklady žáka. Podporují vytváření podmínek pro tvořivost, a tím zabraňují stereotypu ve vyučovacích hodinách. Při obohacování učiva je nutné vybírat komplexní a abstraktní témata, která respektují divergentní povahu myšlení žáků.

Akcelerační programy vzdělávání jsou nastaveny tak, aby žákovi umožňovaly rychlejší postup v jednom nebo více předmětech. Princip akcelerace umožňuje diferencovanou práci s žáky. Tato diferenciací se může projevit mezi jednotlivými ročníky, např. dřívejší nástup do školy, přeřazení žáka do vyššího ročníku na daný předmět nebo skupinu předmětů, přeřazení žáka do vyššího ročníku bez absolvování předchozího. Diferenciační akcelerační postupy se však mohou objevovat i v rámci jednoho ročníku. Jedná se pak o vytvoření skupiny žáků v rámci jedné třídy, která postupuje rychlejším tempem, vytváření věkově heterogenních skupin, které se společně vzdělávají pouze v určitém předmětu, apod.

Princip akcelerace je často doprovázen metodami obohacování. Obě tyto metody se v edukaci nadaných žáků doplňují.

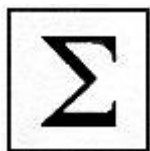
Kromě výše uvedených postupů umožňujících optimální vzdělávání nadaných žáků, je v **Informaci** nastíněn účel a struktura IVP. Konkrétnější informace k tvorbě IVP však můžete získat na serveru Metodického portálu RVP (<http://www.rvp.cz/soubor/02999.doc>). Zde je rozpracována struktura IVP včetně veškerých subjektů, které se na její tvorbě podílejí (škola – zejména třídní učitel, popř. speciální pedagog, školské poradenské zařízení, vyučující předmětu, ve kterém se realizuje výuka podle IVP). **Tato struktura je pouze doporučená, nikoli zavazující.** IVP se vypracovává ve spolupráci se školským poradenským zařízením nejpozději do 3 měsíců po zjištění mimořádného nadání.

Část pro zájemce

V rámci akcelerace i obohacování učiva může učitel zvolit i metodu vrstevnického učení, kdy žák funguje ve třídě jako tutor. Při tomto postupu je však nutné předcházet nebezpečí, že žák přestane rozvíjet své schopnosti. Musí být dobrovolná a doporučuje se využívat v rozsahu maximálně 2 vyučovacích hodin týdně (viz Informace).

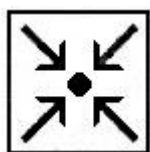
Při akceleraci žáka, kdy je žák přeřazen do vyššího ročníku studia bez absolvování předchozího, se doporučuje vynechání maximálně 2 studijních ročníků v průběhu základního nebo středoškolského studia (viz Informace).

Shrnutí kapitoly

- V první kapitole máte nastíněn přehled legislativních dokumentů vztahujících se ke vzdělávání žáků s mimořádným nadáním v České republice.
- Mezi základní legislativní dokumenty můžeme zařadit školský zákon, vyhlášky č. 72/2005 Sb. a 73/2005 Sb. a Informaci ke vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných zabezpečující realizaci ustanovení § 17 zákona č. 561/2004 Sb. a části třetí vyhlášky č. 73/2005 Sb.

Příklad:

Žák 2. ročníku byl diagnostikován PPP jako žák s mimořádným nadáním zejména v matematice. Již v průběhu tohoto ročníku navštěvoval hodiny matematiky ve třetí třídě. Po žádosti rodičů, doporučení PPP a vykonání zkoušek byl žákovi umožněn přestup do vyššího ročníku. Proto po prázdninách, po absolvovaném 2. ročníku, nastoupil do 4. třídy základní školy. Brzy po nástupu nastal problém nikoli s výukou, ale se sociálním začleněním žáka do kolektivu třídy. Chlapec si nemohl najít kamaráda, navíc jeho výkony ve škole již nečnely vysoko nad ostatními, což velmi těžce akceptoval. Rodiče nakonec pochybovali, zda přerazením žáka do vyššího ročníku udělali ten nejsprávnější krok k jeho všestrannému rozvoji.

Zákon umožňuje mimořádně nadanému žákovi zařazení do vyššího ročníku bez absolvování předchozího. Při využití této možnosti je nutné mít na paměti osobnostní specifika žáka, které jak rodiče, tak i pracovníci PPP pravděpodobně zcela nezohlednili.

Kontrolní otázky a úkoly:

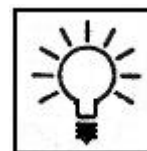
1. Jaké možnosti stanovuje školský zákon ve vzdělávání mimořádně nadaných žáků?
2. Ve spolupráci se kterými subjekty řešíte problematiku vzdělávání mimořádně nadaných?
3. Charakterizujte, čím se zejména zabývá Informace ke vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných zabezpečující realizaci ustanovení § 17 zákona č. 561/2005 Sb. a třetí části vyhlášky č. 73/2005 Sb.

Úkoly k textu

1. Popište, jak byste si představovali obohacovací program v předmětu, který vyučujete. Můžete si vybrat pouze jedno konkrétní učivo a prezentovat obohacování na něm.
2. Prostudujte strukturu IVP na uvedeném odkaze a srovnejte s IVP, který pro nadané žáky vytváříte na vašem pracovišti.

Otázky k zamyšlení:

1. Zamyslete se, zda jste se setkali s žákem, který postoupil do vyššího ročníku bez absolvování předchozího, popř. s žákem, který tuto možnost neměl, ale dle Vašeho názoru by pro něj byla vhodná.

Korespondenční úkoly

1. Popište, jaké kroky musí být učiněny, aby žák mohl být zařazen do vyššího ročníku bez absolvování předchozího. Vyjděte z vyhlášky č. 73/2005 Sb., charakterizujte tyto kroky podrobně, včetně průběhu zkoušek, které žák musí vykonat.

Citovaná a doporučená literatura

HŘÍBKOVÁ, L. *Stav integrovaného vzdělávání nadaných dětí v České republice – možnosti a problémy*. In: KASTELOVÁ, A. (ed) *Niektoré aspekty nadania a talentu u postihnutých jedincov*. Bratislava: Sapientia s. r. o., 2006. ISBN 80-89229-04-2.

JURÁŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*. Praha: IPPP, 2006. ISBN 80-86856-19-4.

Legislativní normy

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice (Bílá kniha). Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání – nakladatelství Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2005.

Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Vyhláška č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se specifickými vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Informace ke vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných zabezpečující realizaci ustanovení § 17 zákona č. 561/2005 Sb. a třetí části vyhlášky č. 73/2005 Sb.

Internetové odkazy

www.rvp.cz.

www.atre.cz.

www.msmt.cz.

2 Charakteristika nadaných jedinců

V této kapitole se dozvíte:

- Základní definice a modely nadání.
- Jednotlivé typy nadání a vztahy mezi nimi.
- Současné pojetí inteligence.
- Obecné disproporce v osobnosti nadaných.
- Charakteristické projevy nadaných jedinců v závislosti na věku.
- Úskalí obecné charakteristiky nadaných.
- Základní doporučení při práci s nadaným dítětem (žákem).
- Typologii nadaných žáků.

Po jejím prostudování byste měli být schopni:

- Charakterizovat současné pojetí nadání.
- Objasnit soudobé pojetí inteligence, včetně mnohonásobné inteligence.
- Charakterizovat odlišnosti nadaných jedinců od běžné populace.
- Z obecného pohledu charakterizovat nadaného jedince předškolního a školního věku.
- Analyzovat různá úskalí při obecné charakteristice, která vyplývají jednak z možných osobnostních disproporcí a jednak z individuality nadaného dítěte.
- Analyzovat nadaného žáka podle uvedené typologie a zamyslet se nad specifickým přístupem k němu.

Klíčová slova kapitoly: Nadání, modely nadání, inteligence, mnohonásobná inteligence, raný věk, předškolní věk, žák 1. ročníku základní školy, mladší školní věk, starší školní věk, disproporce osobnosti nadaných, charakteristické projevy nadaných.

Průvodce studiem

V předchozí kapitole jsme specifikovali legislativní opatření, která napomáhají vzdělávání mimořádně nadaných žáků. Zatím jsme však nedošli k jejich konkrétní charakteristice. Kdo je vlastně považován za žáka nadaného? Mají tito žáci nějaká specifika, nebo každý nadaný žák je ve škole vzorný a dychtící po nových poznatcích? Již teď můžeme předeslat, že tak jednoduché to není. V následující kapitole se pokusíme vymezit základní charakteristiky a odlišnosti nadaných žáků. Zaměříme se na jejich typologii, jelikož ne každý nadaný žák je ve škole úspěšný. Z této premisy musíme vyjít, abychom byli schopni jejich individuální zvláštnosti rozpoznat a pochopit.

Tato kapitola je dosti obsáhlá, na její zvládnutí budete potřebovat asi 10 hodin, což pravděpodobně nezvládnete najednou. Doporučujeme kapitolu studovat pozorně, popř. se k jednotlivým částem vracet.

Vzdělávání nadaných žáků, kteří jsou motivováni k vysokým výkonům, je jistě radostí pro každého učitele. Musíme si však uvědomit, že ne každý nadaný žák je ten hodný, pracovitý, empatický a pomáhající jak učiteli, tak i spolužákům. Mnoho nadaných žáků má problémy se svým sebepojetím a zařazením se do sociální skupiny, z čehož mnohdy mohou pramenit problémy odrážející se v celé sféře osobnosti i vzdělávání. Než přejdeme k zevrubným charakteristikám nadaných, je nezbytné si alespoň zhruba vymezit termín nadání.

2.1 Vymezení nadání

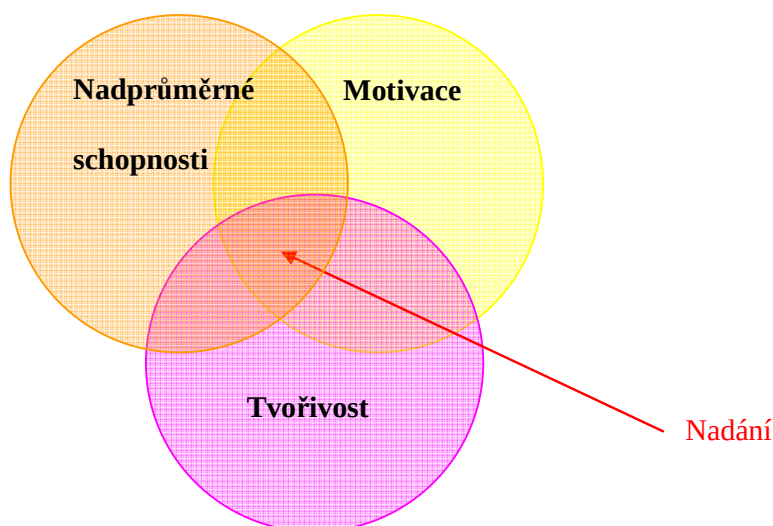
Nadání má svá různá specifika, která však v tomto textu není možné podrobně rozebírat. Nejednotnost náhledu na nadání, jejich druhy a specifika se promítá i do odlišné terminologie. V odborné literatuře se nejčastěji objevují termíny **nadání a talent**. Někteří autoři mezi nimi diferencují, jiní je ztotožňují. V rámci evropského terminologického pojetí se objevují i další pojmenování jako „**mladý člověk s vysokým potenciálem**“, „**mladí lidé s vysokými schopnostmi**“, „**dítě s neobvyklým talentem nebo schopností**“. Pokud jste pečlivě prostudovali první kapitolu, jistě jste si všimli, že naše legislativa užívá termín mimořádné nadání. Je nutné podotknout, že pro účely tohoto textu

budeme všechny tyto termíny považovat za synonyma a nebudeme mezi nimi nijak diferencovat.

Současný vývoj ve zkoumání nadání došel k celkem jednoznačným závěrům, že nadání se dotýká celé osobnosti jedince, nikoli pouze jeho intelektových schopností. Objevují se mnohé modely a druhy nadání.

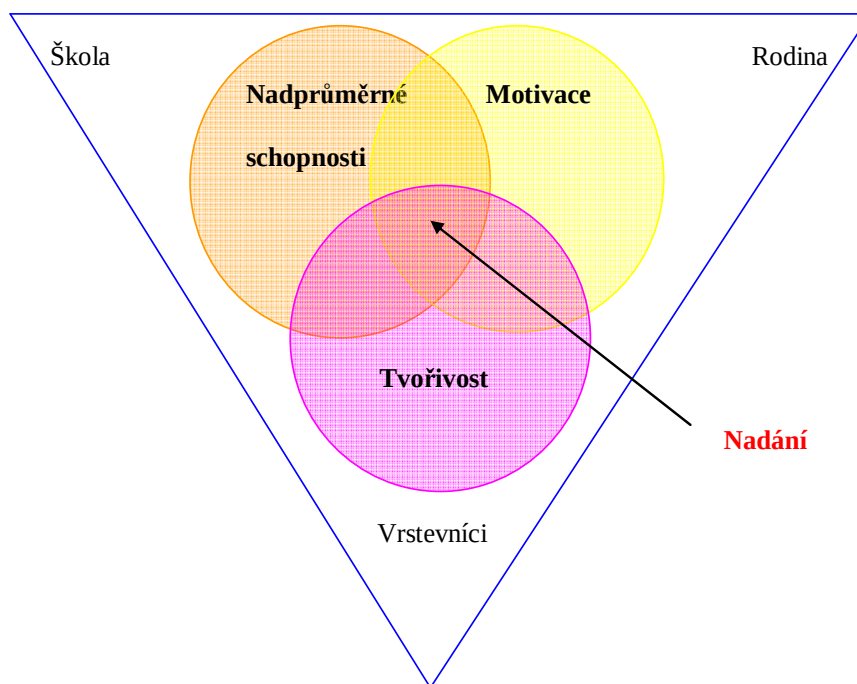
Základním modelem osobnostního pojetí nadání je Renzulliho model, který přichází jako protiklad k do té doby preferovanému intelektovému nadání a zdůrazňuje účast všech tří komponent při realizaci nadání, tj. nadprůměrné schopnosti, motivace a tvořivosti (srov. Hříbková, 2005, Jurášková, 2003, Machů, 2006, Laznibatová, 2003).

Obrázek 1 - Renzulliho model nadání

I když byla jeho modelu vytýkána jistá statická a izolovaná od sociálního prostředí, můžeme říci, že modely nadání dalších autorů z něj vycházejí. Např. Mönks jako vývojový psycholog zasadil Renzulliho model do sociálního kontextu školního prostředí, rodiny a vrstevníků (1993 In: Jurášková, 2003).

Obrázek 2 - Mönksův „vícefaktorový“ model nadání

Z Renzulliho modelu vychází i Czeisel (In: Laznibatová, 2003), který nadprůměrné schopnosti člení na všeobecné a speciální, ale také přidává faktor štěstí. V tomto pojetí jako pedagogové nechápeme štěstí tak, že dítě má vysoké schopnosti, ale tak, že se ve svém vzdělávacím procesu setká s pedagogy, kteří jeho schopnosti odhalí, budou jim rozumět a snažit se o jejich maximální rozvoj.

Jestliže můžeme uvést mnoho modelů nadání, obdobné je to i s jeho definicemi. Někteří autoři se při definování nadání zaměřují na nadání potenciální, tzn. zatím neprokázané, jiní pouze na vysoké intelektové schopnosti, další na výkony (In: Jurášková, 2006). Pravděpodobně první ucelenou definicí, která vyjadřuje nadání z pedagogického hlediska, vzhledem k odlišným vzdělávacím potřebám nadaných dětí, je tzv. Marlandova definice z roku 1972: **„Nadané a talentované děti jsou ty děti, které jsou identifikovány kvalifikovanými profesionály a které jsou vzhledem k výjimečnému potenciálu schopné vysokých výkonů. Tyto děti potřebují k realizaci přínosu pro společnost vzdělávací program a servis, které obvykle neposkytují běžné školy.“** (Jurášková, 2006, s. 14).

Děti, které jsou schopny vysokého výkonu, demonstrují úspěch nebo potencionální schopnosti v některé z následujících oblastí (srov. Jurášková, 2003, Jurášková, 2006, Laznibatová, 2003, Machů, 2006, Mönks, Ypenburg, 2002):

- **Všeobecná intelektová schopnost** – zahrnuje obecné verbální, početní, prostorové, paměťové schopnosti a faktory uvažování v rámci základních mentálních funkcí. Kombinace těchto schopností tvoří podklad pro další druhy talentů.
- **Specifické akademické vloh** – jsou realizací intelektových schopností v konkrétní oblasti, např. matematické nadání.
- **Tvořivé (kreativní) nebo produktivní nadání** – pomáhá jedinci vytvářet nové produkty, vymýšlet další možnosti využití pro objekty.
- **Vůdcovství ve společnosti** – je schopen vedení osob.
- **Umělecké schopnosti** – talent se projeví zejména v oblasti umění výtvarného, hudebního, tanečního apod.
- **Psychomotorické schopnosti** – je výrazem pohybových vloh. Zahrnuje nadání na různé druhy sportů.

Marlandova definice je pojata široce a zahrnuje v sobě jak složku performační (výkonovou), tak i složku potencionální. Navíc naznačuje i možnosti identifikace. Psychomotorická oblast byla později z definice vyňata, jelikož pohybové vloh

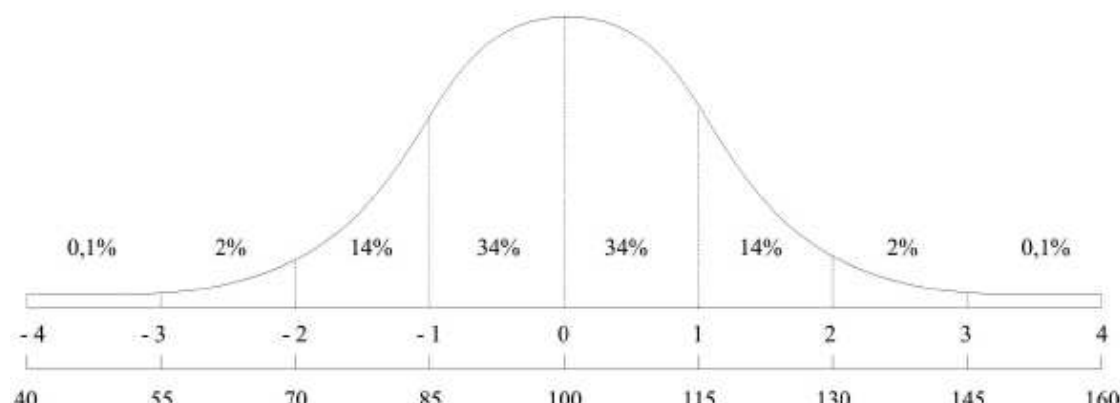
jsou obsaženy již v páté oblasti. Je zcela pochopitelné, že mezi jednotlivými oblastmi, ve kterých se nadání realizuje, neexistuje výrazná hranice. Právě naopak dochází k vzájemnému doplňování, prolínání a ovlivňování.

Z uvedené Marlandovy definice je patrné, že nadání se může manifestovat v různých oblastech lidské činnosti. Ve školním prostředí bývá převážně nejvíce rozvíjeno intelektové nadání, proto se musíme krátce zamyslet nad pojmem a významem inteligence.

Existuje mnoho definic a pojetí inteligence. První pokusy o její měření se objevovaly již v 19. století. Moderní testování spadá až do 20. století, v průběhu kterého vznikají různé testovací baterie. Jedná se především o psychologické nástroje, proto se jimi na tomto místě nebudeme blíže zabývat. Rozložení IQ v populaci lze znázornit Gaussovou křivkou. Populační průměr, ve kterém se pohybuje většina jedinců, je kolem hodnoty 100. Čím více se IQ

vzdaluje od této hodnoty, tím nižší je jeho výskyt. Uvádí se, že skóre nad 130 má kolem 2 % populace (srov. Laznibatová, 2003, Plháková, 1999, Vágnerová, 2005). V platném legislativním pojetí je mimořádně nadaným žákem, který má právo na speciální přístup ve vzdělávání, právě žák, jehož IQ se pohybuje v pásmu 130 a výše.

Obrázek 3 - Rozložení inteligence podle Gaussovy křivky

V současné době již existuje bližší specifikace stupňů nadání, ale nelze říci, že by odborníci, věnující se problematice nadání, byli v klasifikaci jednotlivých stupňů intelektového nadání jednotní. V následující tabulce uvádíme pro zájemce na ukázkou srovnání dvou autorů.

Tabulka 1 - Klasifikace stupňů nadání podle IQ

Gagného metrický systém		Nordbyho členění intelektově nadaných	
Stupeň nadání	IQ	Stupeň nadání	IQ
Mírně nadání	120 - 134	Bystrý jedinec	115 - 129
Středně nadání	135 - 144	Nadaný jedinec	130 - 144
Vysoce nadání	145 - 154	Vysoce nadaný jedinec	145 - 159
Výjimečně nadání	155 - 164	Výjimečně nadaný jedinec	160 - 174
Extrémně nadání	165 a více	Velmi vysoce nadaný jedinec	175 a více

Za povšimnutí stojí, že každý z autorů uvádí odlišné termíny i hodnoty IQ. Nordby uvádí termín bystrý jedinec, jehož IQ se pohybuje mezi 115–129 body. Tito žáci jsou ve většině případů velice chytří, ve škole úspěšní, a navíc nemají „manýry“ některých mimořádně nadaných žáků. Obsahovému vymezení

zmíněných dvou kategorií je věnován prostor v práci Cvetkovič-Lay (srov. Laznibatová, 2003, Machů, 2006), kde jsou přehledně uvedeny rozdíly mezi bystrým a nadaným dítětem. Machů (2006) upozorňuje, že ve školách může snadno dojít k záměně těchto dvou kategorií žáků v učitelské identifikaci. Detailnější informace uvedeme v kapitole *Metody a postupy identifikačního procesu v oblasti mimořádného nadání*.

Měření inteligence se v průběhu vývoje neustále zdokonaluje. Vzhledem k současnému pojetí nadání si psychologové uvědomují, že je nutné zjišťovat jednotlivé složky osobnosti. Zajisté k tomu přispělo i to, že v posledním období se výrazně změnilo chápání inteligence, což považujeme pro pedagogickou praxi za velmi přínosné. Hlavní zásluhu na této změně má Gardner, který ve svých pracích zastává jednoznačný názor, že neexistuje jediná inteligence. Kritizuje myšlenku jediné, obecné schopnosti, která je měřitelná inteligenčními testy. Do výzkumu přináší **teorii mnohonásobné (vícenásobné) inteligence**, která naznačuje, že autor uvažuje o různých souborech kognitivních kompetencí, které jsou na sobě relativně nezávislé. Gardner do své teorie integroval i ty druhy nadání, které bývají vyčleňovány mimo kognitivní sféru výkonů. Vytyčil 7 druhů inteligence (srov. Jurášková, 2003, Laznibatová, 2003, Mesárošová, 1998):

- **Jazyková (lingvistická) inteligence** – schopnost myslet ve slovech, používat jazyk na vyjádření a hodnocení složitých významů.
- **Logicko-matematická inteligence** – schopnost počítat a kvantifikovat, uvažovat o předpokladech a hypotézách, vykonávat složité matematické operace.
- **Hudební inteligence** – schopnost diskriminace výšky tónů, rytmu, zabarvení hlasu, schopnost vyjádřit myšlenky a emoce prostřednictvím hudby.
- **Prostorová inteligence** – schopnost interpretace informace ve dvou – třech dimenzích.
- **Tělesně-pohybová inteligence** – schopnost pohybové koordinace a interpretace jazyka těla.
- **Interpersonální inteligence** – schopnost efektivního sociálního chování, pochopení ostatních lidí, porozumění jim.

- **Intrapersonální inteligence** – pochopení sebe sama, uvědomění si vlastních potřeb či slabých i silných stránek.

Sám Gardner uvádí, že výčet těchto inteligencí nemusí být vyčerpávající. Již dříve představil inteligenci přírodní, která je zodpovědná za rozpoznávání přírodních dějů a v současnosti uvažuje ještě o tzv. inteligenci duchovní (srov. Gardner, 1999, Hříbková, 2005).

2.2 Charakteristické projevy nadaných dětí a žáků

Z analýzy výsledků práce s mimořádně nadanými žáky lze konstatovat, že tato skupina žáků je nejčastěji charakterizována disproporcionálním, asynchronním vývojem. Asynchronnost znamená, že nadaní mohou být aktuálně na různé úrovni vývoje v oblasti kognitivní, fyzické a emocionálně sociální. Disproporcionalita se může projevovat i v rámci jedné kognitivní oblasti, např. nadané dítě může být vysoce nadprůměrné ve vyjadřování myšlenek, hodnocení okolních jevů, ale jen průměrné při aplikaci gramatických pravidel. Jedná se tedy o nevyrovnanou úroveň v rámci jazykového nadání (srov. Czeisel, 1990, Fořtík, Fořtíková, 2007, Jurášková, 2006, Laznibatová, 2003). V tabulce 2 je uveden názorný přehled možných disproporcí nadaných jedinců podle Laznibatové (2003).

Tabulka 2 - Disproporce v osobnosti nadaných

Vysoká úroveň	Nízká úroveň
Psychický vývoj	Tělesný vývoj
Intelektová úroveň	Emocionálně – sociální úroveň
Verbální složka intelektu	Neverbální složka intelektu
Zrychlené myšlení, řeč	Pomalé psaní, slabé grafomotorické projevy
Logické myšlení, brilantnost úvah	Mechanické myšlení, získávání poznatků
Logické, problémové učení	Klasické, paměťové učení
Tvořivost, nové originální prvky řešení problémů	Klasické chápání, používání ověřených vzorců, modelů
Potřeba nových informací, poznatků	Setrvání na předepsaném, osnovami určeném učivu
Zájem o řešení komplikovaných, neznámých úloh	Upřednostňování mechanických, jednotvárných, známých úloh

Na základě výše uvedených disproporcí je možné vysledovat silné a slabé stránky nadaného jedince. Důležité je ze strany učitele bedlivě dítě pozorovat a zaznamenávat jeho projevy. Blíže se dané problematice budeme věnovat v následující kapitole.

Navzdory rozmanitosti osobnostních rysů nadaných jedinců je důležité rozpoznat znaky, kterými se tato skupina vyznačuje globálně, zejména proto, abychom mohli dospět od identifikace až k individualizaci v přístupu, výchově a vzdělávání. V následující části se budeme věnovat charakteristikám nadaných dětí z hlediska věku.

Charakteristické projevy nadaných dětí raného a předškolního věku

Nadané děti raného a předškolního věku mají svá specifika, která většinou pozorují rodiče. Kompetentní učitel by je měl upozornit, že se o nadané dítě může jednat, a domluvit se společně na postupu práce jak doma, tak v předškolním zařízení.

V literatuře se uvádí, že odlišnost od běžné populace se objevuje zejména v několika základních oblastech.

Řeč a jazyk a učení

Nadané děti začínají velmi brzy užívat první smysluplná slova, už ve věku 16 měsíců jsou schopny používat jednoduché věty. Mají brzy širokou slovní zásobu. Dobře si pamatují příběhy, básničky, písničky. Rychle se učí novým pojmům. Neustále se zajímají o dění kolem sebe, kladou velké množství otázek. Mají dobrou pozorovací schopnost. Dovedou se dlouhou dobu soustředit. Vyskytuje se u nich široká zásoba informací, jsou fascinovány hrou. Většinou se nadané děti naučí brzy samy číst, zajímají se pak o odbornou literaturu, jako jsou encyklopedie, atlasy apod. Projevují zájem o náročná témata, např. vesmír. Zajímají je náročné hry, např. šachy. Brzy se mohou objevit výjimečné matematické schopnosti. Akcelerovaný vývoj se může projevit i v kreslení a hudbě (srov. Fořtík, Fořtíková, 2007, Hříbková, 2005, Kovářová, 2007, Laznibatová, 2003).

Pozor !!!

Tyto obecné charakteristiky neplatí doslova pro všechny nadané předškoláky. Jsou mezi nimi i takoví, kteří se v předškolním věku nenaučí číst a jejich akcelerace vývoje nastává později ve školním věku.

Další kategorií nadaných mohou být děti s ADHD, kteří se na základě svého znevýhodnění (nepozornost, hyperaktivita, impulzivita), které vyplývá z podstaty této poruchy, nedokáží soustředit a být pozorné ani po dobu, jakou zvládají běžné děti. Přesto se může jednat o děti nadané.

Rozvoj psychomotorického vývoje a motivace

Dítě brzy chodí, nezřídka již ve věku 9 měsíců. Je motivováno k objevování věcí, často se ptá „proč“. Je velmi aktivní a cílevědomé zejména v oblastech svého prioritního zájmu. Jeho zájmy jsou široké. Je nezávislé v myšlení a jednání. Vykazuje brzkou kontrolu v oblasti jemné motoriky, např. ve psaní, kreslení, stavění předmětů (srov. Fořtík, Fořtíková, 2007, Hříbková, 2005, Kovářová, 2007, Laznibatová, 2003).

Pozor !!!

Jak vyplývá z tabulky 2, může mezi psychickým a tělesným vývojem u nadaného dítěte docházet k disproporci. To znamená, že ne všechny nadané děti vykazují předčasný motorický vývoj. Může se již v předškolním věku objevit dítě, které nerado kreslí a výsledky jeho tvorby nejsou ohromující. Většinou však platí, že nadané děti velmi nerady dělají činnosti, které jim nejdou. I z tohoto poznatku musí učitel vycházet při vlastní identifikaci.

Oblast psychosociálních charakteristik

Nadané děti již od raného věku potřebují méně spánku. Jsou závislé na dospělých, se kterými jednají raději než se svými vrstevníky. Většinou jsou emocionálně citlivé, cítí se jinak než jejich vrstevníci, v mateřské škole se nudí, z čehož často plyne, že si tam nemohou najít kamarády.

Pozor !!!

Je velmi důležité s nadanými dětmi jednat velice citlivě, jelikož jejich emocionálně sociální úroveň je obvykle nižší než u běžné populace. Jelikož však převyšují ostatní intelektově, velice dobře si uvědomují tento rozpor, i když jej v tomto věku asi neumí pojmenovat. Učitel musí u nadaných dětí podporovat jejich sebepojetí a pomáhat jim začlenit se alespoň částečně do kolektivu vrstevníků. Nadané děti totiž často získávají roli outsidera, což může ve vyšším věku vést i k šikaně.

Charakteristické projevy a možné problémy nadaného žáka 1. ročníku ZŠ

Nadané dítě přicházející do 1. třídy základní školy se většinou velice těší. Jednak je to dítě zvědavé, toužící po nových informacích, jednak chce prokázat, co už samo umí. Již výše bylo řečeno, že nadané dítě ve většině případů umí číst a počítat, některé umí napsat písmena, většinou však pouze tiskací. Na druhé straně je dítě mnohdy velice citově vázáno na rodiče a mohou se stupňovat problémy s vrstevníky. Už výše bylo uvedeno, že dítě si těžce hledá kamaráda již v mateřské škole. V základní škole se tento problém může ještě prohlubovat. Dítě většinou má veškeré počátky učiva osvojeny a ztrácí tak kontakt s ostatními spolužáky, jelikož se nepodílejí na řešení společných úkolů. Přístup učitele k nadanému žákovi musí být velice citlivý, protože nejdůležitějším úkolem pedagoga v 1. ročníku ZŠ je naučit děti mít rád školu. **Děti musí vědět, že je to místo, které je pro ně bezpečné, kde se vzájemně mají rádi a je tam vždy někdo, kdo mu v případě nouze pomůže.** Tento úkol je samozřejmě orientován směrem ke všem dětem, ale právě nadaný žák má se začleněním do nového kolektivu značné problémy.

Doporučení !!!

- *Bedlivě pozorujte všechny děti v 1. třídě základní školy.*
- *Jestliže zjistíte, že dítě umí číst a počítat, dávejte mu úkoly přiměřené jeho znalostem. Dbejte na to, abyste mohli následně úkoly v celé třídě vyhodnotit společně, tzn. dítě, které umí číst, dostane takový úkol, aby mohlo ostatní děti doplnit.*

- *Máte-li ve třídě dítě, které nedává pozor, kreslí si pod lavicí a dělá jiné činnosti, než bylo zadáno, ujasněte si, zda se dítě díky svým dosavadním znalostem a vědomostem nenudí.*
- *Dítě, které je ve svém vývoji dál než ostatní, si zaslouží takové úkoly, které povedou k jeho optimálnímu rozvoji.*
- *Dejte dítěti prostor, aby ostatním ukázalo, co už dovede. Je to silný motivační moment jak pro nadané dítě, tak i pro ostatní.*
- *I u nadaného žáka dbejte na správný rozvoj grafomotorických dovedností. Nadané dítě umí většinou psát tiskacím písmem. Vzhledem k vyzrálé zrakoprostorové identifikaci zkouší některá písmena psát psacím, většinou však s nesprávným postupem.*
- *Rozvíjejte sociální dovednosti nadaného žáka, poskytněte mu emocionální zázemí.*

Část pro zájemce

Jestliže má dítě takové znalosti a vědomosti, které indikují zařazení do 2. ročníku základní školy, je i tato situace na základě školského zákona a vyhlášky č. 73/2005 Sb. řešitelná. Vzhledem ke specifické situaci byl vydán **Výklad k možnosti přerazování mimořádně nadaného žáka do 2. ročníku bez absolvování 1. ročníku základního vzdělávání čj. 24435/2005-22.**

Příklad:

Silně motivovaný chlapec se znalostí číst a počítat nastoupil do 1. ročníku základní školy. Během několika vyučovacích hodin zjistil, že se nic nového neučí a začal hodiny trávit po svém. Během prvního týdne přinesl domů tři „upozornění pro rodiče“ (přiměřené tomu, že se jednalo o 1. školní týden), že si pod lavicí kreslí a nepracuje s ostatními žáky. Díky tomu, že se jednalo o velice profesionální paní učitelku, které ten první školní týden stačil ke zjištění rozsahu chlapcových znalostí, dávala mu úkoly přiměřené jeho vědomostem a situace z prvního týdne se již neopakovala.

Charakteristické projevy nadaného žáka základní školy

Nadané dítě na kterémkoli stupni vzdělávání vyžaduje speciální přístup, který zahrnuje užívání vhodných forem a metod práce. Z pohledu rozvoje osobnosti

nadaných, můžeme jejich schopnosti, vědomosti a dovednosti rozčlenit do tří okruhů:

- kognitivní charakteristiky a projevy;
- nekognitivní charakteristiky a projevy;
- charakteristiky učení;

(srov. Hříbková, 2005, Laznibatová, 2003, Jurášková, 2003).

Mezi **kognitivní charakteristiky** a projevy řadíme **intelektové charakteristiky, tvořivé charakteristiky a paměť**.

V rámci typických **intelektových charakteristik** můžeme definovat následující specifiky:

- Preference samostatného získávání informací za použití encyklopedických zdrojů a moderní technologie.
- Zvýšený zájem o vztahy příčiny a následku, schopnost rozpoznat vztahy mezi jevy, zájem o podstatu věci.
- Identifikace nesrovnalostí.
- Schopnost správného a rychlého zobecňování.
- Rozvinuté kritické myšlení (i vzhledem ke své osobě).
- Vysoce rozvinutý slovník, dobrá orientace v abstraktních pojmech.
- Při hodnocení výsledků se řídí vlastními kritérii.
- Schopnost delší koncentrace pozornosti ve srovnání s jejich vrstevníky (zejména v oblasti jejich zájmu).
- Malá unavitelnost v duševní činnosti.
- Zájem o náročná témata, jako jsou filozofie, náboženství, etika; mají sklony vést diskuse na tato témata.

Mezi **tvořivé charakteristiky** můžeme zařadit:

- Intelektuální hravost, snadno rozehrávají fantazii a imaginaci.
- Množství originálních nápadů.
- Expresivnost v nápadech a vyjadřování.
- Flexibilita v myšlení, schopnost originálního řešení úkolů.
- Nekonvenční uvažování.
- Ochota riskovat.

V oblasti **paměti** je pro nadané žáky typická vynikající paměť, dobré pozorovací schopnosti, dlouhodobá paměť i pro drobné detaily a zaměření pozornosti na jevy, které je zaujaly.

Ve všech kognitivních charakteristikách nadaní žáci zpravidla vysoce převyšují své vrstevníky. Výše uvedená specifika můžeme u dětí sledovat již od útlého věku. Zjednodušeně lze říci, že děti jsou na kvalitativně vyšší úrovni než jejich vrstevníci, zejména v oblasti svých zájmů. V literatuře se také předpokládá, že nadané děti mají v rámci rodiny speciální pozici. Dle výzkumů se jedná především o jedináčky a děti prvorozené (Winner, 1996).

I **nekognitivní charakteristiky** se sestávají z určitých oblastí, mezi které můžeme zařadit **motivační, emocionální a sociální charakteristiky**. Postupem času se právě ony staly centrem pozornosti osobnostně-vývojového přístupu k problematice nadání. Stále více odborníků dochází k závěru, že podstata talentu a tvořivosti nespočívá z větší části ve vědomostech, ani v konvergentním a divergentním myšlení, ale v hlubších osobnostních rysech. To jsou také důvody, abychom mimointelektové vlastnosti v identifikačním procesu dostatečně zohlednili (Musil, 1989).

V rámci **motivačních charakteristik** se převážně objevuje převaha vnitřní motivace nad vnější, zaměření k cíli, které ovlivňuje chování a jednání nadaného žáka, značná vytrvalost při vykonávání činností, které jsou v jeho středu zájmu a rozmanitost zájmů. V oblasti motivační mohou nadaní žáci ještě své spolužáky převyšovat, jiné už je to v oblasti emocionální a sociální. V **emocionální oblasti** jsou méně vyzrálí než jejich vrstevníci. Vyžadují intenzivnější emocionální podporu a přijetí. Jsou zvýšeně citliví na jakoukoli kritiku, mají silné estetické cítění.

I **sociální oblast** představuje pro nadané žáky jistá rizika. Jak již bylo řečeno, vzhledem ke svému intelektovému potenciálu si špatně hledají kamarády mezi svými vrstevníky. Vyhledávají proto starší žáky, se kterými si v intelektové oblasti mohou lépe rozumět, což však neplatí v oblasti sociální. Z tohoto důvodu mívají ve skupině extrémní postavení, které může vést až k šikaně. Nesoulad existuje také v následující sféře. Na jednu stranu vyžadují zvýšenou volnost a aktivitu pro svou činnost, na druhou stranu se dožadují zvýšené pozornosti vzhledem ke své osobě a vykonávaným činnostem.

Poslední oblastí, ve které se projevují specifika nadaných žáků školního věku, jsou **charakteristiky učení**. Charakteristiky učení žáků s nadáním byly odpozorovány jak při domácí, tak i školní práci. Zjednodušeně lze říci, že nadaní žáci se učí snadno a rychle. Je však zřejmé, že jejich další specifika,

kteřá zasahují do nekognitivní oblasti, mohou proces učení negativně ovlivňovat. Přesto je odborníky charakterizován typický souhrn znaků zahrnující učení a školní projevy (srov. Hříbková, 2005, Mesárošová, 1998, Mönks, Ypenburg, 2002, Landau, 2007, Laznibatová, 2003, Vondráková, 2002):

- Relativně dobrá adaptace v novém učebním prostředí.
- Preference individuálního učení před skupinovým, nadaný žák respektuje do jisté míry práci ve dvojicích, jestliže jeho společník je na obdobné intelektuální úrovni.
- Samostatné vyhledávání potřebných informací a orientace v nich.
- Znalosti v oblasti jejich zájmu přesahují požadovaný rozsah i hloubku učiva – tuto situaci lze lehce využít při projektových činnostech.
- Učení prostřednictvím experimentování.
- Preference problémových úloh, obecně lze říci, že nadaný žák má oblibu v komplikovanosti, hledá všechna možná řešení daného problému.
- Tendence ke strukturování řešeného problému.
- Nezájem o mechanické a pamětné učení.
- Preference vlastního tempa při vypracovávání úkolů.
- Snaha o dokonalé provedení úkolu, které je v souladu s jejich představou. Vysoká sebekritičnost nadaných žáků jim mnohdy překáží v dodržování termínů, jelikož žák nechce odevzdat úkol, který podle jeho představ není perfektní.
- Častá polemika s učiteli, zpochybňují daný stav.
- Potřeba prezentace svých znalostí a dovedností před třídou.

Doporučení !!!

- *V první řadě si podrobně nastudujte charakteristiky nadaných žáků, abyste je mohli ve spolupráci s rodiči a dalšími subjekty efektivně identifikovat.*
- *V oblasti kognitivní podporujte zájmy žáka, zajistěte mu prostor pro prezentaci jeho výsledků práce.*
- *Nikdy nadaného žáka nenut'te k osvědčenému řešení úkolů. Dejte mu prostor pro hledání nových, neotřelých řešení.*

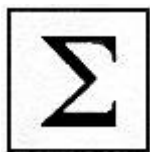
- *Poskytněte mu dostatek materiálů, který může ve výuce využít (mapy, encyklopedie, odborná literatura, práce na počítači apod.).*
- *Nenuťte žáka pracovat v heterogenních skupinách, kdy ostatní žáci jeho tempu zcela nestačí. Vhodnější je práce ve dvojicích, popř. individuální.*
- *Jelikož nadaný žák je velmi kritický i k výsledkům své práce, poskytněte mu dostatečný prostor pro dokonalé vypracování úkolu.*
- *Respektujte jeho osobní tempo. Není pravda, že každý nadaný žák je nejrychlejší, souvisí to s výše uvedenou sebekritičností.*
- *Pomáhejte nadanému žákovi s adekvátním postavením v kolektivu vrstevníků.*
- *Věnujte osobně dostatečnou pozornost výsledkům jeho práce, diskutujte s ním o jeho problémech a zájmech. Jeho vrstevníci mu většinou nerozumí.*
- *Při hodnocení nadaného žáka jej nesrovnávejte s ostatními žáky ve třídě (téměř vždy bude nejlepší, zejména v nižších ročnících). Ved'te jej k tomu, aby se sám snažil o rozvoj vlastního potenciálu.*
- *Mějte na paměti, že žáci se v průběhu školní docházky vyvíjejí. S příchodem puberty mohou i u nadaných žáků nastat problémy, snažte se je se žákem otevřeně řešit, svým intelektem nemá problém. Vaše argumenty pochopit.*
- *Zejména v období puberty se vyvarujte striktním příkazům a zákazům. V tomto duchu informujte i rodiče.*
- *Při vedení nadaného žáka úzce spolupracujte s rodiči, kteří by měli své dítě všestranně podporovat v jeho rozvoji.*

2.3 Typologie nadaných žáků

Již výše bylo řečeno, že ne všichni nadaní žáci jsou ve škole úspěšní. Závisí nejen na školním prostředí, ale primárně na domácí podpoře každého žáka. Proto byla na základě výše uvedených charakteristik a zkušeností odborníků s touto problematikou sestavena typologie nadaných, jejímž cílem není zařadit jednotlivé žáky ve školní třídě k příslušným typům, ale slouží pouze jako ilustrace, s jakými možnými obecnými typy je možno se mezi nadanými žáky

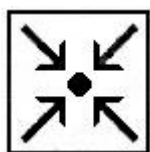
setkat. Zmíněnou typologii sestavili Betts a Neihart (In: Portešová, 2001–2008):

- **Úspěšně nadané dítě** – tento žák většinou dělá učiteli i rodičům samou radost. Dobře se učí, má samé jedničky, dovede jednat s dospělými, nemá problémy v chování. Bývá učiteli správně a bez problémů identifikován jako nadaný.
- **Vysoce tvořivé nadané dítě** – žák se těžce přizpůsobuje pevnému školnímu systému. V důsledku své vysoké tvořivosti neustále experimentuje, chce měnit školní pravidla, špatně se ovládá. Tito žáci bývají konfliktní, z čehož plynou problémy v chování.
- **Nadané dítě maskující své schopnosti** – jedná se o žáka, pro něhož je důležité sociální přijetí svými vrstevníky. V důsledku svého nízkého sebevědomí a sebehodnocení si neuvědomuje své nadprůměrné schopnosti, popř. je záměrně maskuje.
- **„Ztroskotané, odpadlé“ nadané dítě** – s tímto žákem je velmi těžká komunikace, jelikož stojí neustále v opozici, protestuje proti dospělým, rodičům, kamarádům, proti celé společnosti. Žák má snížené sebevědomí, navíc podpořené pocitem, že mu nikdo nerozumí. Proto buď vyrušuje, nebo zcela rezignuje a ztrácí motivaci o jakoukoli školní činnost. V důsledku toho bývají jeho výkony velice nevyrovnané, hodnocení průměrné až podprůměrné.
- **Nadané dítě s určitou vývojovou poruchou** – nejčastěji se to týká specifických poruch učení, popř. ADHD. Žák, ač je nadaný, nevykazuje výsledky, které by odpovídaly jeho nadání, a to v důsledku toho, že projevy specifických poruch učení vystupují natolik do popředí, že zastiňují latentní nadání. Žák neumí pracovat pod časovým tlakem, má nízké sebevědomí a bojí se selhání. Často je hodnocen jako průměrný žák a není výjimkou, že neodhalený zůstává jak specifické poruchy učení, tak i mimořádné nadání.
- **Autonomní nadané dítě** – je silnou individualitou, bývá nezávislé, v jakékoli činnosti si vystačí samo. Má pozitivní sebehodnocení, nebojí se riskovat a z případných chyb se dovede poučit. Školní vzdělávací systém přijímá tak, aby z něj mělo co nejvíce užitku.

Shrnutí kapitoly

- V této rozsáhlé kapitole jsme se zaměřili hned na několik základních fenoménů problematiky nadaných. Především je to charakteristika a definice nadání.
- Opomenout jsme nemohli ani základní informace o inteligenci v rámci dnešního pojetí.
- Podstatnou část kapitoly tvoří charakteristiky nadaných dětí a žáků, včetně doporučení, na co se mají učitelé soustředit.
- Závěr kapitoly pak patří přehledné a stručné typologii nadaných žáků.

Příklad:

V poslední době je problematice nadání věnována stále větší pozornost na poli psychologickém i pedagogickém. Přesto je mnoho žáků diagnostikováno spíše náhodou. Z praxe speciálních pedagogů a psychologů pracujících v PPP jsou známy případy, kdy dítě přichází do poradny na doporučení učitele s problémem v chování, popř. s podezřením na specifické poruchy učení. Následně je pak diagnostikováno jako dítě nadané a sami učitelé jsou dosti překvapeni. Nutno říci, že to je ještě ten lepší případ. Jestliže se učitelé nebudou seznamovat se specifiky nadaných žáků, bude pořád spousta těch, kteří diagnostice uniknou. V tom bychom neviděli velký problém, kdyby se jim dostávalo maximální podpory ze strany školy a rodiny, ale ani to není vždy pravidlem.

Kontrolní otázky a úkoly:

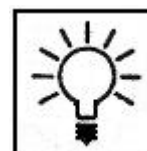
1. Kdo jako první uvedl ucelenou definici nadání z pedagogického hlediska? Charakterizujte ji.
2. Vysvětlete rozdíly mezi pojetím nadání v závislosti na modelech Renzulliho, Mönkse, Czeisela.
3. Co znamená multidimenzionální pojetí inteligence? Uveďte autora.
4. Charakterizujte specifika nadaných z hlediska věku.
5. Uveďte typologii nadaných a jednotlivé typy charakterizujte.

Úkoly k textu

1. Charakterizujte možné problémy nadaných žáků a uveďte z čeho mohou vyplývat.
2. Charakterizujte typické projevy nadaných dětí předškolního věku.
3. Pokuste se objasnit vztah mezi brzkým čtením a nadáním.

Otázky k zamyšlení:

1. Pokuste se na základě prostudovaného textu nalézt konkrétní možnosti rozvoje nadaných žáků v emocionální a sociální oblasti.
2. Zamyslete se nad možnostmi inkluzivního přístupu k nadaným žákům.

Korespondenční úkoly

1. V uváděných disproporcích v osobnosti nadaných si vyberte jednu dvojici (např. psychický x tělesný vývoj) a podrobně ji analyzujte. V čem se konkrétně projeví vysoké schopnosti a v jakých činnostech snižené?
2. Pokuste se z vlastní zkušenosti (učitele nebo žáka) popsat, s kolika nadanými jedinci jste se setkali. Svá zjištění zdůvodněte. Není podstatné, zda se jednalo o diagnostikované jedince či nikoli.

Citovaná a doporučená literatura

CZEIZEL, E. *Hodnota je v nás*. Bratislava: Smena, 1990. ISBN 80-221-0053-6.

FOŘTÍK, V., FOŘTÍKOVÁ, J. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-297-3.

GARDNER, H. *Dimenze myšlení*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-279-3.

HŘÍBKOVÁ, L. *Nadání a nadání*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7290-213-X.

JURÁŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*. Pezinok: Agentúra Fischer, 2003. ISBN 80-89005-11-X.

JURÁŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*. Praha: IPPP, 2006. ISBN 80-86856-19-4.

KOVÁŘOVÁ, R. *Nadané dítě na základní škole*. Distanční text. Ostrava: 2007.

LANDAU, E. *Odva ha k nadání*. Praha: Akropolis s. r. o., 2007. ISBN 978-80-86903-48-4.

LAZNIBATOVÁ, J. *Nadané dieťa, jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie*. Bratislava: IRIS, 2003. ISBN 80-89018-53-X.

MACHŮ, E. *Rozpoznávání a vzdělávání rozumově nadaných dětí v běžné třídě základní školy*. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2006. ISBN 80-210-3979-5.

MESÁROŠOVÁ, M. *Nadané deti. Poznávanie a rozvíjanie ich osobnosti*. Prešov: MANACON, 1998. ISBN 80-85668-64-5.

MÖNKS, J., YPEMBURG. I. H. *Nadané dítě*. Praha: Grada Publishing a. s., 2002. ISBN 80-247-0445-5.

MUSIL, M. *Talenty cez palubu*. Bratislava: Smena, 1989.

PLHÁKOVÁ, A. *Přístupy ke studiu inteligence*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, 1999. ISBN 80-244-0020-0.

PORTEŠOVÁ, Š. *Centrum rozvoje nadaných dětí: Typologie nadaných dětí* [online]. 2001-2008 [cit. 2009-03-15]. Dostupný z: <www.nanedeti.cz/index.php?stranka_id=47>.

VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0841-3.

VONDRÁKOVÁ, E. *Nadané děti (1)*. In: Informatorium 3 – 8. 2002, č. 3, s. 6–7. ISSN 1210-7506.

WINNER, E. *Gifted Children: myths and realities*. New York: BasicBooks, 1996. ISBN 0-465-01759-2.

3 Metody a postupy identifikačního procesu v oblasti mimořádného nadání

V této kapitole se dozvíte:

- Základní elementy identifikačního procesu (nominace, identifikace, diagnostika).
- Chyby při identifikaci (pramenící buď z neexistujících nebo nevhodně zvolených metod).
- Podrobně rozpracované metody, které lze použít při identifikačním procesu v základní škole.
- Souhrn postupů v identifikaci nadaných na základní škole.
- Vstup do problematiky diagnostiky ve školském poradenském zařízení.
- Základní difference mezi nadaným a bystrým žákem.
- Mýty o nadaných, které jsou stále živé i mezi pedagogickou veřejností.

Po jejím prostudování byste měli být schopni:

- Vysvětlit základní terminologii týkající se komplexního identifikačního procesu.
- Ozřejmit chyby, které mohou při identifikačním procesu nastat a jejich výskyt zdůvodnit.
- Charakterizovat jednotlivé metody, které může učitel použít v identifikačním procesu.
- Charakterizovat komplexní postupy v identifikaci.
- Najít rozdíly mezi bystrým a nadaným dítětem.
- Vysvětlit, proč o některých tvrzeních hovoříme jako o mýtech.

Klíčová slova kapitoly: nominace, identifikace, diagnostika, identifikační proces, metody identifikace nadaných žáků, identifikační postupy, nadané dítě, bystré dítě, mýty o nadaných.

Průvodce studiem

Současným trendem speciální pedagogiky i pedagogiky obecně je efektivní vzdělávání nadaných žáků. Předpokladem je účinný identifikační proces, kterého se účastní mnoho subjektů (rodiče, učitelé, školní speciální pedagog, školní psycholog, spolužáci i sám potencionálně nadaný žák). Aby mohl být žák zařazen do speciálního vzdělávacího programu pro nadané, musí identifikační proces probíhající na základní škole vyústit diagnostikou na školském poradenském zařízení, tzn. pedagogicko psychologické poradně nebo speciálně pedagogickém centru. V následující kapitole se zaměříme na průběh a zásady identifikačního procesu probíhajícího na základní škole.

Nadání představuje celý soubor charakteristických projevů, které pokud se prezentují v globále, potvrzují, že se jedná o výjimečné nadání. Problém nastává v případě, že ne vždy se tyto znaky společně projevují, zůstávají skryté (latentní). Úkolem učitelů, rodičů, psychologů, speciálních pedagogů a dalších subjektů je toto latentní nadání odhalit. Již v předchozích kapitolách bylo řečeno, že nadání je možné odhalit již v raném a předškolním věku. Laznibatová (2005) vychází z vlastních zkušeností, které ji dovádějí ke zjištění, že věková hranice pro určení nadání se posouvá do nejnižších věkových kategorií (1,5–2 až 3 roky). Obdobného názoru jsou i Urban, Gardner a Freemanová, Terman, Odenová (tamtéž). Na druhou stranu je nutné si uvědomit, že čím je dítě mladší, tím obtížnější je jeho identifikace, jelikož nedisponujeme dostatečným množstvím diagnostického materiálu vhodného pro raný věk. Je proto možné dojít i k omylům, které mohou být v pozdějších letech těžce napravitelné. Porterová (In: Jurášková, 2006) uvádí dva eventuální typy pochybení:

- **Pozitivní chyba, tzv. neúčinná identifikace,** kdy je dítě identifikováno jako mimořádně nadané, přestože ve skutečnosti takové není.
- **Negativní chyba, tzv. neefektivní identifikace,** kdy v procesu identifikace mimořádně nadané dítě není zachyceno.

V rámci celého identifikačního procesu se nejčastěji objevují termíny nominace, identifikace a diagnostika. Přestože je všichni odborníci nechápou zcela totožně, dá se říci, že nejméně z hlediska terminologického je

rozpracován pojem nominace. Nominací chápeme první etapu celého identifikačního procesu, tj. navržení žáka jako potenciaálně nadaného, a to kterýmkoli z výše uvedených subjektů. Více již je rozpracován termín identifikace, přičemž pojetí některých autorů v sobě zahrnuje i vlastní nominaci. Jednoduše lze říci, že identifikace je proces vyhledávání nadaných, kteří jsou díky svému intelektovému potenciálu oprávněni k zařazení do speciálního vzdělávacího procesu. Mnoho autorů, např. Machů (2006), Jurášková (2006), Laznibatová (2003), spatřuje hlavní důvod identifikace v adekvátním zařazení žáka do dalšího vzdělávacího procesu. Toto pojetí je pochopitelné, jelikož je bezdůvodné dítě identifikovat jako nadané, jestliže mu následně neposkytneme možnost maximálního rozvoje jeho potenciálu.

Výstupem celého identifikačního procesu probíhajícího na základní škole je navržení potenciaálně nadaného žáka na vyšetření v PPP.

K zapamatování

S každým vyšetřením musí souhlasit zákonní zástupci, se kterými byste měli v průběhu celého identifikačního procesu úzce spolupracovat.

3.1 Průběh identifikačního procesu na základní škole

Identifikační proces můžeme z hlediska intence členit na **záměrný** a **nezáměrný**. Nezáměrná identifikace probíhá zejména v rodině, kde si rodiče, popř. další příbuzní všimnou akcelerovaného vývoje u dítěte. Nutno přiznat, že v současné době v České republice nezáměrnou identifikaci provádějí primárně i učitelé. Hříbková (2005) připomíná, že identifikaci zaměřujeme především na latentní případy. Aby mohla být identifikace cíleně záměrná, musel by být vytvořen takový systém a identifikační postup, do kterého by mohlo vstoupit každé dítě, což je v současné době nerealizovatelná představa i v zemích, kde má podpora nadaných dlouhou tradici. Předpokladem jakékoli cílené identifikace je vytvoření vhodných nástrojů, které napomohou odhalení mimořádného nadání.

Přestože neexistují žádné cílené metody k identifikaci latentně nadaných na základních školách, ze znalosti problematiky nadaných můžeme vyvodit jednotlivé postupy, které lze při identifikaci využít.

Vhodné metody používané učitelem v identifikačním procesu

Společná nominace ze strany spolužáků

Učitel vyzve žáky své třídy, aby navrhli např. 5 nejšikovnějších žáků ve třídě. Je nutné je upozornit, jaké oblasti si mají všímat. Jelikož nám se jedná o vzdělávací proces, zaměříme se na intelektové nadání (žákům tento termín vysvětlíme přiměřeně jejich věku). **Připomeňte žákům, že mohou navrhnout i sami sebe – tzv. sebenominace.** Záleží na vzájemných vztazích mezi učitelem a žáky, zda se rozhodnete pro anonymní formu nominace či nikoli. Nominace spolužáky je uplatňována i v zemích, kde mají se vzděláváním nadaných mnohem více zkušeností (např. Clarková In: Jurášková, 2006). Troufáme si podotknout (pouze náš nepodložený názor), že v našich základních školách se využívá minimálně.

V nominaci Vám mohou pomoci i rodiče. Zkuste se jich zeptat, zda jejich dětem pomáhá některý spolužák s učením. Jak se jim tento výběr osvědčil, příp. pokud by potřebovali, aby jejich dítěti někdo ze třídy pomohl, koho by si vybrali.

Pozorování

Dalším krokem nominačního procesu bude pozorování. Metoda pozorování je podrobně rozpracována v odborné literatuře, proto se jí nebudeme mnoho zabývat. Pouze připomínáme, že pozorování musí být dlouhodobé, vycházející ze znalosti jednotlivých charakteristik nadaných žáků. Učitel si připraví podrobný pozorovací arch, do kterého svá zjištění zapisuje. Později je může konzultovat s rodiči a dalšími pedagogy, kteří se vzdělávání potencionálně nadaného žáka účastní, se školním psychologem a školním speciálním pedagogem, pokud jsou tyto funkce v dané škole zřízeny.

Analýza školních prací

Celé pozorování doprovází podrobná analýza školních prací, kdy se učitel zaměří zejména na způsoby, které žák používá při řešení různých úkolů,

do jaké míry respektuje učitelem navržený postup a jestli se snaží nalézt nové způsoby řešení. Nutné je zaměřit se na míru tvořivosti při řešení zadaných úkolů. ***Nezaměřujte se pouze na výkony, jaké žák podává. Zohledněte jeho snahu, motivaci, vytrvalost, důslednost apod.***

Rozhovor

Rozhovor může učitel vést dvojím směrem, jednak s žákem a jednak se zákonnými zástupci. Na dokreslení situace musí zjistit např. mimoškolní zájmy žáka, jeho přípravu do školy, apod. ***Např. žák se může jevit jako nadaný a učitel z rozhovoru zjistí, že se denně pravidelně určitou dobu připravuje s rodiči na vyučování, dokonce dochází k tzv. „předučování“. To pak může vést k výborným výsledkům ve škole, vývoj žáka se může jevit jako akcelerovaný.***

Rozhovor musí pedagog vést i se zákonnými zástupci¹ daného žáka. Jednak potřebuje srovnat informace, které získal z rozhovoru se žákem, a další potřebuje doplnit. Od rodičů může zjistit i anamnézu, zejména osobní. Není to sice obvyklá metoda užívaná v základní škole, ale v některých případech je velmi užitečná. Pokud dojdou rodiče i učitel (popř. školní psycholog, speciální pedagog, výchovný poradce – záleží na tom, kdo se identifikačního procesu účastní) ke shodnému závěru, že se z jejich pohledu jedná o nadaného žáka, je nutné vyplnit žádost k vyšetření na PPP.

Dotazník

Nutno předeslat, že ani dotazník není častou metodou užívanou pedagogy směrem k rodičům. Je to celkem pochopitelné, jelikož mnohem účinnější je metoda rozhovoru. V rámci získání vstupních informací, co se týká nadání, však lze tuto metodu použít. Při sestavování takového dotazníku je nutné vyjít z obecných charakteristik nadaných žáků.

Didaktický test

Přestože v pedagogické činnosti nejsou testy zcela běžnou záležitostí, je možné při identifikaci nadaných použít didaktických testů. Hříbková (In: Hadj Moussová, Dublinský a kol., 2002, s. 190) charakterizuje didaktické testy jako ty, „*které ověřují znalosti a vědomosti z určité oblasti, předmětu nebo tématu*“.

¹ Termín rodiče a zákonní zástupci v rámci distančního textu jsou užívána jako synonyma.

Fořtík, Fořtíková (2007) dodávají, že didaktické testy nejsou běžné testy, které děti dostávají ve škole v jednotlivých předmětech, ale vyžadují širší využitelnost. Správně sestavený a zadaný didaktický test předpokládá zajištění srovnatelnosti výsledků vzdělávacího procesu v jednotlivých předmětech mezi jednotlivými školami. Všichni výše uvedení autoři se shodují na tom, že didaktické testy se v ČR využívají velice sporadicky, mnohem větší uplatnění mají v zahraničí.

Část pro zájemce

Pro zájemce uvádíme literaturu, podle které lze při sestavování didaktických testů postupovat: HRABAL, V., LUSTIGOVÁ, Z., VALENTOVÁ, L. *Testy a testování ve škole*. Praha: Univerzita Karlova, 1994.

Primární postupy v identifikaci nadaných žáků na základních školách:

Jestliže shrneme výše uvedené izolované metody, můžeme komplexně stanovit primární postupy v identifikaci nadaných na základní škole.

- Vycházíme z nezáměrné identifikace, jejíž základními metodami jsou pozorování, analýza výsledků práce a jejich porovnávání s výkony ostatních žáků ve třídě.
- Jestliže se žák jeví jako mimořádně nadaný, v tomto okamžiku nastupuje záměrná identifikace, která si pozorně všímá celkového profilu žáka. Při ní učitel:
 - Sleduje sociální začlenění žáka v kolektivu vrstevníků.
 - Vyhodnocuje emoční charakteristiky.
 - Zaměřuje se na schopnost kooperace s ostatními spolužáky.
 - Pozoruje specifické faktory, jako jsou motivace, vytrvalost, rozsah zájmů apod.
 - Sleduje úroveň tvořivosti ve školních pracích.
 - Cíleně žákovi připravuje náročnější úkoly a vyhodnocuje, jak se s nimi vyrovnává.
- Na základě analýzy všech učitelových zjištění následuje rozhovor se zákonnými zástupci, který má za úkol dokreslit celkový obraz žáka. V případě, že se učitel i rodič shodnou na další úrovni identifikace,

tj. diagnostice na školském poradenském zařízení, vyplní zprávu o žákovi a odešlou ji na příslušné školské poradenské zařízení. ***Nikdy nesmíte zapomenout na podpis zákonného zástupce!***

3.2 Bystré dítě versus nadané dítě

Vzhledem k tomu, že po prostudování předchozích částí textu byste měli být schopni specifikovat charakteristické projevy nadání, budeme se v této podkapitole zabývat vymezením rozdílů mezi nadaným a bystrým žákem, stanovených podle Cvetkovič-Lay, které uvádí Laznibatová (2003). Tyto charakteristiky jsou důležité pro uvědomění si diferencí mezi dětmi bystrými a nadanými, ale to neznamena, že by učitelé měli rozvíjet pouze děti nadané, v našem případě ty, kteří mají diagnostikováno IQ nad 130. Již výše bylo řečeno, že úspěšnost dětí do značné míry závisí nejen na samotném IQ, ale zejména na jejich osobnostních předpokladech. Navíc, vrátíte-li se k tabulce 1, utvrdíte se ve zjištění, že ani odborníci nejsou ve specifikaci jednotlivých stupňů nadání jednotní. Přesto můžeme charakterizovat jisté rozdíly mezi dětmi bystrými a nadanými.

Pozor !!!

To neznamena, že by bystré dítě bylo ve škole a později v životě méně úspěšné. Opak bývá mnohdy pravdou, jelikož nadaným dětem nejednou jejich osobnostní, sociální a emocionální specifika znesnadňují dosáhnout úspěchu.

Tabulka 3 - Rozdíl mezi bystrým a nadaným dítětem podle Cvetkovič-Lay (In: Laznibatová, 2003)

Bystré dítě	Nadané dítě
Zná odpovědi	Klade otázky
Zajímá se	Je zvědavé
Má dobré nápady	Má neobvyklé nápady
Odpovídá na otázky	Zajímá se o detaily, rozpracovává, dokončuje
Je vůdcem skupiny	Je samostatné, často pracuje samo
Se zájmem naslouchá	Projevuje silné emoce, přitom poslouchá
Lehce se učí	Všechno už ví
Je oblíbené u vrstevníků	Více mu vyhovuje společnost starších dětí a dospělých
Chápe významy	Samostatně vyvozuje závěry
Vymýšlí úkoly a úspěšně je řeší	Iniciuje projekty
Přijímá úkoly a poslušně je vykonává	Úkoly přijímá kriticky, dělá jen to, co ho baví
Přesně kopíruje algoritmy úloh	Vytváří nová řešení
Dobře se cítí ve škole	Dobře se cítí při učení
Přijímá informace, vstřebává je	Využívá informace, hledá nové možnosti aplikace
Dobře si pamatuje	Kvalitně usuzuje
Je vytrvalé při sledování	Velmi pozorně sleduje
Je spokojené se svým učením a výsledky	Je velmi sebekritické

Jestliže srovnáte výše uvedené charakteristiky, jistě dojdete k logickému závěru, že většina pedagogů preferuje bystré dítě a považuje je za nadané. Ve většině případů se totiž jedná o žáky, kteří s učitelem spolupracují, mají zájem o nové poznatky, své výborné výsledky rádi prezentují. Na druhé straně si učitelé, kteří nemají dosti znalostí a zkušeností s prací s nadanými, mnohdy ani neuvědomují, že nadané dítě může být to, které je často v opozici, neplní své úkoly stoprocentně, protože je považuje za zbytečné, může se jevit jako nepozorné, hyperaktivní apod. Jelikož tyto děti nejsou považovány za nadané,

nedochází k maximálnímu rozvoji jejich potenciálu, dítě má často na 1. stupni základní školy jedničky, občas nějakou dvojku, ale na druhém stupni může dojít ke zhoršování prospěchu, které může být ovlivněno specifiky pubertálního období.

3.3 Mýty o nadaných

V posledních letech je problematika nadaných stále více upřednostňována v přípravě učitelů, a to jak pregraduální, tak i postgraduální. Edukace nadaných jedinců se již v určité formě vyučuje téměř na všech pedagogických fakultách v České republice, i když pod různými názvy. Přesto se neustále derou do popředí jisté mýty, které o nadaných jedincích kolují i mezi učiteli. V rámci výzkumného šetření se jimi zabývala i Machů (2006). Pro účely tohoto textu nemá význam prezentovat výsledky výzkumu, zájemci si je jistě najdou, ale uvedeme pouze několik mýtů, které jsou stále živé (srov. Laznibatová, 2003, Machů, 2006).

- *Jsou to děti štěstěny, které vše dostaly zadarmo a vždy se jim daří.*
- *Uplatní se i bez pomoci jiných.*
- *Jejich mimořádné schopnosti bude okolí (rodina, škola) vždy oceňovat a akceptovat.*
- *Musí excelovat ve všech školních předmětech, jinak nejsou nadaní.*
- *Mimořádně nadaný žák je zvědavý a má eminentní zájem o školní výuku.*
- *Vývojový náskok mimořádně nadaného se časem srovná s ostatními žáky.*
- *Mimořádně nadaní by se neměli učit část a psát v předškolním věku, jinak se budou ve škole nudit.*
- *Učiteli se příjemně vyučuje ve třídě, kde je větší počet mimořádně nadaných žáků.*
- *Z mimořádně nadaného žáka vyrostе úspěšný člověk.*

Věříme, že jste dosavadní část textu pečlivě prostudovali a je vám proto jasné, že výše uvedená tvrzení jsou vskutku pouhými mýty nezakládajícími se na pravdě. Tím není řečeno, že by pro některého mimořádně nadaného žáka nemohlo jisté tvrzení platit. Mimořádně nadaní jsou silné individuality, z nichž

každá se projevuje odlišnou strukturou osobnostních charakteristik, zájmů apod.

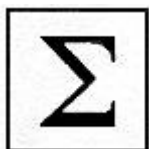
Část pro zájemce

Tato kapitola byla věnována identifikaci nadaného dítěte ze strany pedagoga. Je zřejmé, že další etapa identifikačního procesu spočívá v PPP, která je garantem finální diagnózy. Pro více informací o diagnostice v PPP doporučujeme použít:

LAZNIBATOVÁ, J. *Nadané dieťa, jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie*. Bratislava: IRIS, 2003. ISBN 80-88778-23-8.

HŘÍBKOVÁ, L. *Nadání a nadaní*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7290-213-X.

VAŠEK, Š. *Speciální pedagogická diagnostika*. Bratislava: Sapientia s. r. o., 2004. ISBN 80-968797-1-5.

Shrnutí kapitoly

- V předcházející kapitole najdete základní informace o identifikačním procesu mimořádně nadaných žáků, který probíhá na základní škole.
- Zaměřily jsme se především na rozpracování identifikačních metod a postupů vhodných k užití učiteli.
- Sumarizovaly jsme rozdíly mezi bystrým a nadaným dítětem.
- Pro ilustraci jsou zde uvedeny i stále živé mýty, které o nadaných kolují mezi veřejností nejen laickou, ale i pedagogickou.

Kontrolní otázky a úkoly:

1. Vysvětlete rozdíl mezi záměrnou a nezáměrnou identifikací.
2. Charakterizujte základní metody, které má učitel na výběr při identifikaci nadaných žáků.
3. Shrňte postupy užívané při učitelské identifikaci.

Otázky k zamyšlení:

1. Vysvětlete rozdíly mezi neúčinnou a neefektivní identifikací a zamyslete se nad jejich možnými dopady u konkrétního dítěte.

2. Zamyslete se nad tím, jak se mohou rodiče stavět ke zjištění, že jejich dítě je identifikováno jako nadané.
3. Srovnajte informace o typologii nadaných a jejich charakteristice, a následně se pokuste zamyslet nad tím, zda pro nějaký typ nadaného jedince mohou být pravdivé některé z výše uvedených mýtů. Svá tvrzení vysvětlíte.

Korespondenční úkoly

1. Vyberte si tři z uvedených charakteristik nadaného a bystrého dítěte a na jejich základě popište rozdíl v konkrétních případech. Využijte zkušeností z praxe.
2. Na základě prostudovaných charakteristik a identifikačních postupů sestavte pozorovací arch, který byste použili pro pozorování potenciálně nadaného žáka. Zaměřte se na tři základní oblasti: kognitivní, emocionální a sociální.

Citovaná a doporučená literatura

FOŘTÍK, V., FOŘTÍKOVÁ, J. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-297-3.

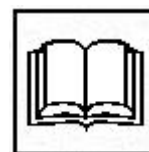
HADJ MOUSSOVÁ, Z., DUPLINSKÝ, J. a kol. *Diagnostika. Pedagogicko psychologické poradenství II*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2002. ISBN 80-7290-101-X.

HŘÍBKOVÁ, L. *Nadání a nadaní*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7290-213-X.

JURÁŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*. Praha: IPPP, 2006. ISBN 80-86856-19-4.

LAZNIBATOVÁ, J. *Nadané dieťa, jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie*. Bratislava: IRIS, 2003. ISBN 80-89018-53-X.

MACHŮ, E. *Rozpoznávání a vzdělávání rozumově nadaných dětí v běžné třídě základní školy*. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2006. ISBN 80-210-3979-5.

4 Edukace a rozvoj osobnosti mimořádně nadaného jedince

V této kapitole se dozvíte:

- Pojetí integračního trendu v naší společnosti ve vztahu ke škole.
- Možné formy vzdělávání žáků s mimořádným nadáním.
- Analýzu speciálních edukačních potřeb nadaných jedinců.
- Vybrané metody práce osvědčující se ve vzdělávání nadaných.
- Základní typy interakce mezi rodiči a školou při vzdělávání nadaných.

Po jejím prostudování byste měli být schopni:

- Vysvětlit současný integrační trend v naší společnosti.
- Objasnit klady a zápory vyplývající z jednotlivých forem vzdělávání nadaných žáků.
- Analyzovat vhodné edukační metody aplikované při edukaci nadaných.
- Charakterizovat metody práce vhodné v edukaci nadaných žáků.
- Popsat vztahy mezi rodiči a učiteli vedoucí k optimálnímu rozvoji nadaných žáků.

Klíčová slova kapitoly: integrace, formy vzdělávání nadaných žáků, edukační potřeby, didaktické metody, kompetence učitele, interakce rodičů a školy při vzdělávání nadaných.

Průvodce studiem

Rozpoznání jednotlivých charakteristik mimořádně nadaných žáků a jejich následná identifikace slouží jednoznačně k tomu, aby byl takovýmto žákům poskytován speciální přístup v rámci celého vzdělávání, včetně rozvoje silných i slabých stránek jedince. V následující kapitole se nebudeme striktně zabývat pouze formami a metodami práce s mimořádně nadanými žáky, ale pokusíme se jejich maximální rozvoj pojmut v širším kontextu.

Současná platná legislativa (viz kapitola 1) staví žáky s mimořádným nadáním na roveň žákům se speciálními vzdělávacími potřebami. Z toho jednoznačně plyne, že žáci mají právo na speciální přístup ve vzdělávání, zohledňující druh a stupeň nadání. Naše zkušenost, školská legislativa a potažmo i orientace celé naší společnosti v rámci sociální integrace upřednostňuje vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami formou integrace. Zpravidla se jedná o formu individuální integrace. Tento trend je uplatňován i ve vztahu k mimořádně nadaným žákům. Společná výuka žáků intaktních a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami klade důraz na změnu v pojetí školy jako celku, v práci učitelů a zároveň klade nároky na každého žáka, který se integračního procesu účastní.

V rámci pojetí školy se jedná o větší otevřenost školy vůči svému okolí, nové kvality komunikace mezi učitelem, rodiči a žákem a výraznější zapojení rodičovské veřejnosti do chodu a řízení školy (Hájková, 2005).

Na učitele jsou kladeny vyšší nároky v rámci profesních, sociálních i osobnostních kompetencí (srov. Hájková, 2005, Kovářová, Vitásková, 2007, Lazarová, 2008).

Nároky jsou kladeny i na žáky, kteří se učí toleranci, přizpůsobení, posouzení hodnoty sebe sama i ostatních členů společnosti, ale také jsou schopni posoudit své schopnosti ve srovnání s ostatními, využít jejich pozitiva a utlumit negativa.

4.1 Formy vzdělávání žáků s mimořádným nadáním

Vzdělávání nadaných žáků nemá v České republice dlouhou tradici. V rámci minulého režimu byly projevy jakéhokoli mimořádného nadání považovány spíše za nemístné elitářství. V 60. letech sice vznikaly výběrové třídy zaměřené na rozvoj některých oblastí (jazyky, matematika, sport), ale jinak se nic výrazného v oblasti vzdělávání nadaných nedělo. V 90. letech 20. století se začaly ozývat hlasy odborníků, zejména psychologů, volajících po zohlednění mimořádného nadání v rámci edukačního procesu. Trvalo dosti dlouho, než byly tyto hlasy vyslyšeny, nicméně dnes je již vzdělávání nadaných zakotveno ve školském zákoně č. 561 z roku 2004.

Na základě výše uvedeného zákona a následných prováděcích předpisů jsou současné možnosti vzdělávání mimořádně nadaných v České republice následující:

- integrace nadaných žáků v běžné třídě základní školy,
- samostatné třídy pro nadané žáky,
- samostatné školy pro nadané žáky.

Je nezbytné zmínit, že všechny uvedené typy mají své výhody a nevýhody. Vhodnost zařazení dítěte do určité formy vzdělávání pak závisí na preferencích rodičů, osobnostních předpokladech dítěte a v neposlední řadě také na stupni diagnostikovaného nadání.

Troufáme si říci, že integrační vzdělávání nadaných žáků bude v našich současných podmínkách nejrozšířenější. Souvisí to jednak s prosazováním této formy vzdělávání v rámci školní a později sociální integrace, ale také s krátkým časovým úsekem, kdy je vzdělávání nadaných žáků samostatně zahrnuto v legislativě. Hovoříme-li o integraci žáků s mimořádným nadáním, nemáme na mysli pouze nejběžnější případ, kdy jeden nadaný žák je zařazen do běžné třídy ZŠ. Jelikož se fenomén vzdělávání nadaných začíná výrazně prosazovat, navíc je možné čerpat i informace ze zahraničí, objevuje se v rámci integračního přístupu více možností vzdělávání nadaných žáků. Použijeme-li zahraniční terminologii Clarkové (In: Laznibatová, 2003), můžeme hovořit o následujících formách vzdělávání, které již lze najít i v našem současném základním školství. Jedná se o tři základní formy: **třída se skupinou, třída s vynětím a třída se skupinou a vynětím.**

Třída se skupinou (seskupením) umožňuje vytvořit malou skupinu nadaných žáků (4–5). Jejich vzdělávací nároky se mohou uskutečňovat ve skupině vrstevníků s podobnými vzdělávacími potřebami, přičemž v rámci výuky musí spolupracovat i s žáky běžné populace.

Třída s vynětím předpokládá, že nadaný žák odejde v určeném čase ze třídy a pracuje buď individuálně odpovídajícími speciálními postupy nebo je v rámci akceleračního programu zařazen na daný předmět do vyššího ročníku. Výhodou je, že nadaný má příležitost pracovat na vlastní požadované úrovni v oblasti svých zájmů. Nevýhodou může být nízký stupeň porozumění ostatních žáků pro toto vyčleňování, což může vést k narušení sociálních vztahů. V našich podmínkách většinou žáci odcházejí na určitý předmět, ve

kterém se mimořádné nadání manifestuje, do vyššího ročníku dané školy. Tato situace je sice možná, ale organizačně náročnější, zejména ve velkých městských školách.

Pro **třídy se skupinou a vynětím** je optimální, aby na dané škole fungoval speciální pedagog. Ve své podstatě se jedná o kombinaci obou výše uvedených případů. To znamená, že v běžné třídě ZŠ je integrována skupina žáků s mimořádným nadáním, která pak na vybrané předměty opouští kmenovou třídu a vzdělává se samostatně pod přímým vedením speciálního pedagoga. Žák ve svém vzdělávání postupuje podle individuálního vzdělávacího plánu, který vypracuje třídní učitel žáka (popř. vyučující daného předmětu, kde se vysoké nadání projevuje) společně s pracovníky školského poradenského zařízení, popř. školním psychologem nebo školním speciálním pedagogem, pokud jsou tyto funkce ve škole zřízeny. Velmi důležitá je úzká kooperace rodiny a školy v rámci optimálního rozvoje žákova potenciálu.

Další z možných forem vzdělávání žáků s mimořádným nadáním jsou samostatné třídy pro nadané žáky, které předpokládají vstupní diagnostiku žáka na PPP. Tyto třídy jsou v naší republice relativní novinkou, první škola, kde byla taková třída od 1. 9. 2005 otevřena, je **ZŠ Máj II. v Českých Budějovicích**. Zatím má mimořádně dobré reference. Ve třídách učí vždy dvě primární pedagožky. V rámci regionu funguje dobré propojení s aktivitami pověřených psychologek z pedagogicko-psychologické poradny a krajským úřadem.

Jelikož se tato první třída osvědčila, projevil zájem o zřízení třídy pro děti s mimořádným nadáním i další základní školy. Kompletní seznam i se stručnou charakteristikou a záměrem jednotlivých škol je dostupný na webových stránkách Centra nadání (www.centrumnadani.cz).

Zřízení takovéto třídy je však podmíněno vytvořením vhodných podmínek v rámci dané školy. Aby škola mohla získat patřičné prostředky a stát se realizátorem vzdělávání mimořádně nadaných žáků, musí splňovat jistá kritéria. Výchozím krokem se musí stát sestavení plánu, který bude obsahovat základní strategii v oblasti vzdělávání nadaných.

V České republice již existují i samostatné školy pro nadané žáky. Prvotně se jednalo o gymnázia, v současné době je zřízena i jedna základní škola v Praze. Všechny tyto školy však patří mezi školy soukromé. V rámci státního školství

se o samostatných školách víceméně neuvažuje, jelikož, jak již bylo výše řečeno, je preferována tendence integračního vzdělávání.

4.2 Edukační potřeby mimořádně nadaných žáků

V laické společnosti se často objevují mýty, že nadání se projeví samo. Nadaní jedinci dostali do vínku „něco navíc“, a proto je není třeba jakkoli podporovat. Navzdory těmto, do jisté míry nekompetentním názorům, si musíme uvědomit (a dále tuto myšlenku prosazovat), že i nadaní žáci mají své specifické vzdělávací potřeby, které v mnohém vyplývají z jejich osobnostních a emocionálních odlišností (viz kapitola 2). Zejména je nutné pochopit, že nadaní žáci jsou většinou zranitelnější, jelikož jsou si vědomi své jinakosti a kompenzují to snahou o maximální perfekcionalismus.

Vzdělávací potřeby nadaných žáků se částečně odlišují od potřeb běžné populace. To, do jaké míry je učitel schopen je pochopit a akceptovat, závisí nejen na jeho znalostech a dovednostech, ale především ochotě. Edukační potřeby nadaných žáků můžeme formulovat z různých hledisek. Jestliže připustíme u dítěte vysoký inteligenční potenciál, většina učitelů se bude věnovat právě saturaci inteligenční kapacity. Informovaný učitel si musí uvědomit, že je na místě nejen rozvoj kognitivních schopností, ale také sociálních a emocionálních dovedností (srov. Jurášková, 2003, Hříbková, 2005, Dočkal, 2005, Laznibatová, 2003, Čermák, Turinová, 2005).

Jestliže se tedy zamyslíme nad základními cíli diferencovaného kurikula pro nadané žáky, dojdeme k nutnosti rozvoje tří základních oblastí:

- rozvoj silných stránek nadaných,
- rozvoj slabších stránek nadaných,
- prevence nebo zmírnění osobnostních nebo sociálních problémů nadaných.

Rozvoj silných stránek nadaných spočívá v optimální stimulaci nadaného dítěte ze strany učitele i rodičů. Nadaný žák vyžaduje **adekvátní potřeby a aktivity**, které umožňují rozvoj jeho vědomostí a dovedností. Nesnášejí dril a mechanické učení, které u nich může vést ke ztrátě motivace a následným projevům poruchového chování. Abychom předešli možným problémům, je nutná **úprava kurikula**, kdy je nezbytné modifikovat zejména obsah, ale také

formy a metody práce. Nesmíme opomenout potřebu, která je nezbytná a posiluje rozvoj každého nadaného jedince, a tou je **potřeba korektní komunikace**. Nadané děti vystupují směrem k dospělým jinak než děti běžné populace. Nerady tolerují autoritu, nesnášejí direktivní přístup. Tento projev je vhodné akceptovat, protože různá argumentace podporuje rozvoj tvořivého myšlení. I v tomto případě je však nezbytné dětem stanovit jisté mantinely, jejichž dodržování by mělo být pro ně, vzhledem k jejich inteligenci, jednoduché v případě, že je považují za přiměřené.

Rozvoj slabších stránek nadaných

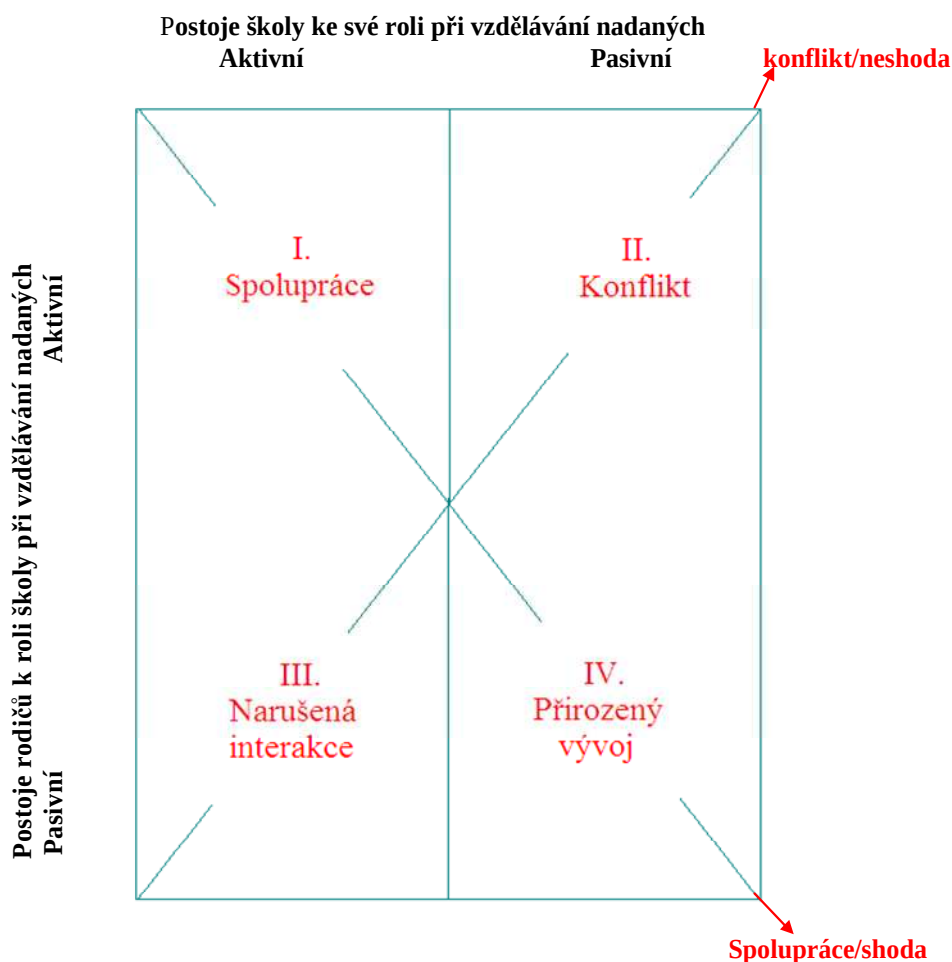
Z disproporcí v osobnosti nadaných uvedených v tabulce 2 jasně vyplývá, že byt' žáka můžeme diagnostikovat jako mimořádně nadaného, objevují se případy, že výskyt vysokého intelektového nadání vyvažují nedostatky v jiných oblastech. Velmi často je to oblast fyzická, problémy se objevují i v oblasti jemné motoriky a grafomotoriky. Jelikož nadaní žáci jsou velice sebekritičtí a každý neúspěch považují za vlastní selhání, je zde nezbytné mít stále na paměti **potřebu citlivého přístupu** k nedostatkům, a s tím související **potřebu individuálního přístupu**, ve kterém musí být rozpracovány jednotlivé kroky vedoucí k zlepšování možných deficitních oblastí.

Prevence nebo zmírnění možných osobnostních nebo sociálních problémů nadaných

Z charakteristik nadaných jedinců je zřetelné, že právě v oblasti emocionálně-sociální mají nadaní žáci zásadní problémy. Jednoznačně zde musíme respektovat **potřebu rozvoje emoční inteligence**, a s tím související **potřebu zdravého sebehodnocení**. Dále je nezbytné respektovat **potřebu adekvátního úzkého sociálního prostředí**, jelikož nadaní se mohou mezi běžnou populací cítit nepochopení a osamocení. Potřebují pro svou komunikaci jedince s podobnými myšlenkovými pochody, proto často vyhledávají společnost starších dětí (jimž však mnohdy nestačí sociálně) a dospělých. S předchozí potřebou souvisí i následující, a to **potřeba vlastní volby**. Nadaní jedinci jsou často silné individuality, které je však žádoucí vést ke kooperaci s vrstevníky. Aby tato snaha nebyla násilná, je vhodné v některých případech nechat rozhodnutí na samotných žácích, zda zadaný úkol budou vypracovávat individuálně, ve dvojicích, popř. ve skupinách.

Závěrem této podkapitoly považujeme za vhodné připomenout, že je při rozvoji celé osobnosti nadaného jedince velmi důležitý obdobný postup rodiny a školy. Model základních typů interakce dle Colangela (In: Hříbková, 2005) je představen v obr. 4.

Obrázek 4 - Model základních typů interakce rodičů a školy při vzdělávání nadaných

Ve stejném přístupu školy i rodiny vzniká vztah shody a nekonfliktnosti. Lhostejno pak, zda přístup obou aktérů je aktivní nebo pasivní. V případě pasivního postupu, který je v obr. 4 nazván přirozeným vývojem, rodiče i škola předpokládají, že nadání se projeví samo, a jeho rozvoj není třeba nijak korigovat.

Na druhou stranu v případě nejednotného působení ze strany rodiny a školy vzniká vztah nesouladu a konfliktnosti. Aktivní postoj ze strany školy a pasivní ze strany rodičů vyvolává vztah narušené interakce, kdy pedagogové mají vypracovaný systém péče o nadaného žáka, ale rodiče jej nepodporují. Iv případě pasivního působení školy a aktivního působení rodiny vzniká

konflikt, kdy pedagogové mnohdy považují rodiče za přehnaně ctižádostivé a domnívají se, že dítěti věnují zbytečnou pozornost.

Domníváme se společně s Hříbkovou (2005), že uvedený model interakce je pouze orientační a že v konkrétních situacích, ve kterých rodina a škola vystupují, jsou identifikovatelné jemněji propracované strategie, které zejména rodiče používají při hledání možností vzdělávání svého nadaného dítěte.

Část pro zájemce

Pro zájemce, kteří přesně nevědí, co emoční inteligence znamená a jak je možné ji rozvíjet, doporučujeme publikaci: SHAPIRO, L.E. *Emoční inteligence dítěte a její rozvoj*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-964-X.

4.3 Konkrétní metody práce s mimořádně nadanými žáky

Z celého dosud prostudovaného textu snadno vyvodíte závěr, že nadané děti mají oproti běžné populaci jisté odlišnosti, které musíme jako učitelé respektovat, přesto jsou to děti, které mají nárok na všechny radosti, ale také úkoly patřící k dětství, jen postavené na jejich vlastní úrovni. Mezi tyto nároky, které k dětství neodmyslitelně patří, řadíme výchovu a vzdělávání. To znamená, že i nadané děti mají právo být vzdělávány s přihlédnutím k jejich individuálním zvláštěnostem. Tomu je nutné přizpůsobit metody a postupy, které budeme při vzdělávání nadaných používat.

Základními dvěma postupy prosazujícími se ve vzdělávání nadaných, které jsou ošetřeny i legislativně, jsou **akcelerace a obohacování**. Oba postupy jsou podrobně popsány v **Informaci ke vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných zabezpečující realizaci ustanovení § 17 zákona č. 561/2004 Sb. a části třetí vyhlášky č. 73/2005 Sb.**

Vzhledem k tomu, že valnou část textu již máte jistě podrobně prostudováno, vedete v patrnosti fakt, že nadané děti se často projevují akcelеровaným vývojem již od raného či předškolního věku (**pozor: nemusí to být pravidlo, akcelеровaný vývoj se může projevit i později**). Jestliže v rámci optimálního rozvoje dítěte navrhnete akcelerační postupy (zejména vnější akceleraci), mějte na paměti nejen intelektovou kapacitu žáka, ale také jeho osobnostní,

emocionální a sociální předpoklady. V tabulce 4 je uveden přehled možných akceleračních postupů, a to jak vnitřní, tak i vnější akcelerace.

Tabulka 4 - Akcelerační postupy

Akcelerace v rámci třídy (akcelerace vnitřní)	Akcelerace v rámci školy, popř. mezi školami (akcelerace vnější)
Přeskočení známých částí učiva	Předčasný vstup do školy
Méně opakování	Postup do vyššího ročníku bez absolvování předchozího ročníku
Vynechávání jednoduchých úloh	Navštěvování určitého předmětu ve vyšším ročníku
	Absolvování dvou ročníků v jednom školním roce
	Paralelní studium některého předmětu na střední škole

Chceme-li se zamýšlet nad konkrétními metodami, které můžeme v edukaci žáků s nadáním optimálně využívat, musíme vyjít z obecného pojetí vyučovací metody jako takové. V nejobecnější rovině chápeme metodu jako cestu k cíli, výukovou metodu pak jako cestu k dosažení stanovených výukových cílů. Interakce učitel – žák je ve výuce realizována především prostřednictvím výukových metod a chápeme ji jako vzájemnou spolupráci, v níž učitel respektuje psychologické, sociální a somatické individuální zvláštnosti žáka a žák se ztotožňuje se stanoveným výukovým cílem (Kalhous, Obst a kol., 2002).

Existuje mnoho klasifikací metod. Z hlediska vzdělávání nadaných žáků se nám jeví jako optimální klasifikace podle Lernerů (In: Kalhous, Obst a kol., 2002, s. 312).

Tabulka 5 - Klasifikace vyučovacích metod podle Lernerů

Typ	Metoda výuky	Činnost učitele	Činnost žáka
I.	Informačně- receptivní	▪ Presentace informace učitelem ▪ Organizace činností učitelem	▪ Vnímání poznatků ▪ Pochopení poznatků ▪ Zapamatování poznatků (záměrné)
II.	Reproduktivní	▪ Konstrukce učebních úloh na reprodukování poznatků	▪ Aktualizace poznatků ▪ Reprodukování poznatků

		▪ Uvědomění si jednotlivých druhů intelektuálních a praktických činností u žáků ▪ Řízení a kontrola plnění učebních úloh	▪ Řešení typových úloh ▪ Záměrné či nezáměrné zapamatování v závislosti na charakteru učební úlohy
III.	Problémového výkladu	▪ Vytyčení problému ▪ Uvědomění si jednotlivých kognitivních a psychomotorických činností žáka ▪ Postupné objasňování jednotlivých kroků při řešení problému	▪ Vnímání poznatků ▪ Pochopení problému ▪ Soustředění se na posloupnost jednotlivých kroků řešení ▪ Zapamatování převážně nezáměrné
IV.	Heuristická	▪ Vytyčení problému ▪ Plánování kroků řešení ▪ Postupné vytváření etapových problémových situací ▪ Řízení a usměrňování činností žáků	▪ Vnímání ▪ Pochopení podmínek ▪ Aktualizace vědomostí a dovedností o postupech řešení ▪ Postupné, převážně samostatné řešení ▪ Sebekontrola ▪ Ověření a hodnocení výsledků ▪ Převaha nezáměrného zapamatování
V.	Výzkumná	▪ Sestavení vhodných učebních úloh ▪ Zadání literatury ▪ Zadání podmínek ▪ Kontrola průběhu řešení ▪ Kontrola a ověřování výsledků práce ▪ Organizování hodnocení činností žáků	▪ Samostatné uvědomění si problému ▪ Pochopení podmínek ▪ Stanovení posloupnosti jednotlivých etap ▪ Samostatné studium literatury ▪ Realizace vypracovaného plánu řešení ▪ Sebekontrola v procesu zkoumání ▪ Ověření řešení ▪ Zdůvodnění výsledků ▪ Převaha nezáměrného zapamatování

Jelikož už jste schopni přesně charakterizovat specifika nadaných žáků, snadno dojdete k závěru, že nejméně vhodné jsou pro nadané jedince první dva

uvedené typy. Nelze však zcela opomenout prezentaci nových poznatků učitelem, popř. zprostředkovaně, např. informační technikou, ani ověření si pochopení a aplikace získaných poznatků. Vhodné metody jsou zde metody dialogické, mezi které řadíme **rozhovor, dialog, diskusi**.

Rozhovor je většinou prezentován jako komunikace dvou nebo více osob, které si v podstatě osvětlují určitý, do jisté míry jim známý, jev.

Dialog chápeme jako vyšší formu rozhovoru, kdy učitel vstupuje do otevřené konfrontace se stávajícími (aktuálními) i budoucími individuálními zkušenostmi žáků. Jedná se o proces aktivního hledání a poznávání skutečnosti. V případě, že učitel tuto metodu přijme, může zmíněný proces u žáka výrazně ovlivnit (Kolář, Šikulová, 2007).

Metody diskusí rozvíjejí komunikativní dovednosti a vedou k rozvoji kreativity a vzájemné tolerance. Ne všechny děti zmíněnou situaci budou akceptovat hned zpočátku, záleží na dovednostech učitele, aby je uměl do diskuse vtáhnout a podmínit jejich chuť své názory sdělovat ostatním, případně s nimi polemizovat.

Poznámka: Učitel by neměl do diskuse vstupovat jako rozhodčí v případě různosti názorů, jeho role je zejména organizační.

Ve výše uvedených metodách je podstatná i **schopnost správného kladení otázek**. Byť se to jeví jako velmi jednoduché, je to činnost složitá. Kladení otázek podporuje jak rozvoj myšlení vyššího řádu, tak i nižšího, což se dá vhodně kombinovat. Učitelé kladou mnoho otázek, které mnohdy slouží k motivaci, ověřování znalostí, podněcování k uvažování a zkoumání. Důležité je otázku správně položit, aby žákům bylo jasné, na co se učitel ptá. Také záleží na okolnosti, zda učitel vyžaduje pouze jednu odpověď, nebo zda je možné odpovědět více způsoby. Obrázek 5 uvádí možné důvody, proč učitel otázky klade a zároveň, co jimi zjišťuje a rozvíjí. U nadaných žáků může ztroskotávat při těch otázkách, které vyžadují pouze myšlení nižšího řádu, což mnohdy žák považuje za ztrátu času. Správně položit otázku je nutné naučit i samotné žáky. Může k tomu sloužit jednoduché cvičení, kdy učitel zadá odpověď, ke které žáci zpětně vytvářejí možné otázky.

Obrázek 5 - Analýza funkce otázek

Metoda problémového výkladu a metoda heuristická je pro nadané žáky velmi vhodná, přičemž lze použít různých forem výuky, jako je diferencovaná nebo kooperativní výuka. Výzkumná metoda je pro žáky mimořádně nadané velice vhodná za předpokladu, že jim poskytnete dostatek vstupních informací a časového prostoru pro komplexní řešení úkolu. Nesmíme zapomínat, že nadaní žáci jsou perfekcionista a velmi sebekritičtí, proto neodevzdají úkol, pokud nejsou s jeho řešením zcela spokojeni.

Pro vzdělávání nadaných je vypracováno několik modelů, nejznámější je pravděpodobně Bloomova kognitivní taxonomie, která se skládá z šesti úrovní (In: Jurášková, 2006):

- **Vědomosti** – zapamatování si faktů a informací.
- **Porozumění** – chápání faktů a informací.
- **Aplikace** – používání faktů a informací.
- **Analýza** – vysvětlení faktů a informací.
- **Syntéza** – vytvoření něčeho nového za použití kombinací známých i nových faktů.
- **Hodnotící posouzení** – posuzování založené na určitém kritériu.

Jestliže se pokusíme spojit obě výše uvedené klasifikace, pak můžeme říci, že informačně-receptivní a reproduktivní výuka v sobě zahrnuje úroveň vědomostí a porozumění podle Bloomovy taxonomie. Metoda problémového výkladu a heuristická metoda již povyšuje osvojení podle Bloomovy taxonomie do roviny aplikace, jejíž charakteristickým rysem je řešení různých

typů problémových úloh. U metody výzkumné již můžeme hovořit o úrovni analýzy, syntézy i hodnotícího posouzení, jelikož při užití této metody je primárním cílem stav, kdy žáci samostatně řeší stanovené problémové úlohy v rovině naznačených kategorií (srov. Jurášková, 2006, Kalhous, Obst, 2002).

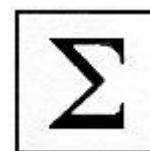
Část pro zájemce

Je zřejmé, že ani předchozí kapitola nepostihla všechny aspekty týkající se vzdělávání nadaných žáků. Velmi důležitý je přístup učitelů a jejich kompetence v dané oblasti. Pro zájemce předepisujeme, že tato problematika bude podrobněji zpracována v dalším distančním textu.

Shrnutí kapitoly

- V této kapitole jsme si předvedli možné formy vzdělávání nadaných žáků.
- Připomněli jsme si jejich edukační potřeby a dvojstranný rozvoj nadaného jedince, a to jeho silných, ale i slabých stránek.
- Představili jsme si dva základní postupy vhodné ke vzdělávání nadaných žáků – akceleraci a obohacování.
- Seznámili jsme se s klasifikací vyučovacích metod se zdůrazněním vhodnosti užití ve vzdělávání nadaných žáků.
- Nastínili jsme Bloomovou kognitivní taxonomii.

Kontrolní otázky a úkoly:

1. Jaké konkrétní formy vzdělávání nadaných umožňují právní normy v českém školství?
2. Uveďte potřeby nadaných žáků při realizaci podpory jejich silných stránek.
3. Uveďte potřeby nadaných žáků při realizaci podpory jejich slabých stránek.
4. Objasněte možnosti interakce rodičů a pedagogických pracovníků v rámci edukace nadaných žáků.
5. Představte vyučovací metody vhodné ke vzdělávání nadaných jedinců.

Úkoly k textu

1. Vysvětlete vhodnost používaných metod při vzdělávání nadaných (vyjděte z tabulky č. 5), aplikujte na předmět, který vyučujete.
2. Pokuste se sestavit optimální postup spolupráce rodiny a školy při vzdělávání nadaných.

Otázky k zamyšlení:

1. Sestavte obohacovací program pro nadaného žáka týkající se předmětu, který vyučujete (vyberte si určitou oblast pro zpracování).
2. Sestavte 6 otázek podporujících myšlení vyššího řádu týkající se jedné oblasti v rámci Vámi vyučovaného předmětu.

Korespondenční úkoly

1. Popište svůj názor na možnost akcelerace v rámci školy, popř. mezi školami. Zdůvodněte vhodnost, její kladné i záporné stránky.
2. Sestavte pracovní list pro jedno učivo. Při jeho konstrukci vycházejte z Bloomovy taxonomie.

Citovaná a doporučená literatura

ČERMÁK, V., TURINOVÁ, L. *Nadaní žáci na základní škole*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2005. ISBN 80-7044-715-X.

DOČKAL, V. *Zaměřeno na talenty aneb Nadání má každý*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-840-3.

HÁJKOVÁ, V. *Integrativní pedagogika*. Praha: IPPP, 2005. ISBN 80-86856-05-4.

HŘÍBKOVÁ, L. *Nadání a nadaní*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7290-213-X.

JURÁŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*. Praha: IPPP, 2006. ISBN 80-86856-19-4.

KALHOUS, Z., OBST, O. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X.

KOLÁŘ, Z., ŠIKULOVÁ, R. *Vyučování jako dialog*. Praha: Grada Publishing a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1541-4.

KOVÁŘOVÁ, R., VITÁSKOVÁ-JANKŮ, K. *Postavení a kompetence speciálního pedagoga v rámci integračního procesu na běžné škole*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008. ISBN 978-80-7368-548-5.

LAZAROVÁ, B. *Netradiční role učitele*. Brno: Paido, 2008. ISBN 978-80-7315-169-0.

LAZNIBATOVÁ, J. *Nadané dieťa, jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie*. Bratislava: IRIS, 2003. ISBN 80-89018-53-X.

5 Možnosti dalšího rozvoje nadání u dětí a žáků

Iva Klugová

V této kapitole se dozvíte:

- Vhodné rozvíjející aktivity dle jednotlivých typů inteligence.
- Jak rozvíjejí nadání dětí a žáků ve volném čase v zahraničí.
- Jaké možnosti rozvoje nadání ve škole i mimo vyučování existují (např. formou logických a deskových her, zájmových aktivit...).
- Jak mohou pomoci rodiče svým nadaným dětem dále se rozvíjet i mimo školu (např. prázdninové campy, kluby rodičů s nadanými dětmi...).
- Jaké organizace u nás se věnují rozvoji nadání dětí a žáků ve volném čase.
- Jaké typy her, rozvíjejících nadání dětí a žáků, existují a seznámíte se s charakteristikou nejznámějších z nich.

Po jejím prostudování byste měli být schopni:

- Uvést možnosti dalšího rozvoje nadaných dětí dle typu inteligence.
- Orientovat se v nabídce vhodných zájmových aktivit pro nadané děti u nás i v zahraničí.
- Zvolit či doporučit nadanému dítěti i jeho rodičům vhodné rozvíjející aktivity ve volném čase..
- Poradit rodičům nadaných dětí, co mohou učinit pro jejich další rozvoj, popř. jak se sami mohou aktivně zapojit.
- Orientovat se v nabídce deskových, logických, strategických a PC výukových her dle typu nadání a věku.

Klíčová slova kapitoly: podpora rozvoje potenciálu, soutěže a olympiády, rodičovské iniciativy – kluby rodičů nadaných dětí, pobytové programy, příměstské campy, klub Malý šikula, Národní institut dětí a mládeže MŠMT (NIDM), Mensa ČR, Dětská Mensa, Centrum nadání, Talnet, kluby deskových her.

Průvodce studiem

V následující kapitole se seznámíte s konkrétními možnostmi rozvoje nadání dětí a žáků ve volném čase i s doplňkovými aktivitami pro nadané žáky ve škole.

Pro základní uvědomění si možností rozvoje nadání v kterémkoli věku je potřeba se nejdříve seznámit s typy inteligence, které byly nastíněny již v předchozích kapitolách. Aby práce s nadanými dětmi a žáky přinesla své ovoce, musí být cílena na určité dítě, žáka a jeho konkrétní rozvoj.

V jednotlivých podkapitolách se seznámíte s možnostmi rozvoje nadání ve volném čase v zahraničí i u nás, s organizacemi, které se rozvoji nadání u dětí a žáků věnují, a především s konkrétními deskovými, strategickými, logickými a výukovými hrami, rozvíjejícími jednotlivé schopnosti nadaných jedinců.

Tato kapitola je plná užitečných informací pro Vaši praxi, proto si ji pečlivě prostudujte. Na zvládnutí této kapitoly budete potřebovat asi 6 hodin, tak se pohodlně usadte a nenechte se nikým a ničím rušit.

5.1 Možnosti rozvoje nadání a způsoby práce s nadanými dětmi

Dle Blooma (In: Fořtíková, 2009) nadané děti nikdy nedosáhnou maxima úrovně svých schopností, pokud jim nebude poskytnut systém dlouhotrvající intenzivní podpory, vzdělávání, výchovy a tréninku.

Samotná sebelepší škola není schopna naplnit vzdělávací potřeby všech nadaných žáků v rámci běžného vyučování, proto je důležité nabízet mimoškolní kroužky, víkendové a letní školy.

Podpora rozvoje potenciálu

- **Iniciace** – zvědavost, objevování znalostí a zájmů v učení, iniciovat mnoha atraktivními, snadno dosažitelnými zdroji informací.
- **Nabídka** – zajistit výběrovost aktivit, aby každý mohl být zapojen do činností, jako např. tematické kroužky, dílny, kurzy, letní programy a soutěže.

- **Náročnost** – obtížnost a úroveň aktivit musí odpovídat úrovni schopností, aby schopnější žáci mohli pocítit náročnost a vyvinout značné úsilí k dosažení stanoveného cíle, např. projektové úkoly, heuristické metody, zapojovat tvořivost ve všech oblastech vědění, učit ke hledání alternativních cest řešení problémů a generování neobvyklých nápadů.
- **Podněty** – aktivity mají být vzrušující a atraktivní, měly by poskytovat možnost zažít úspěch i vlastní uznání.
- **Poradenství** – mladí lidé, jejich rodiče a učitelé by měli být schopni získat kvalifikované informace o existujících podpůrných programech a o jedinečných aspektech potenciálu žáků a studentů.
- **Spolupráce** – velmi nadané děti a mladí lidé by měli vyrůstat a být vzdělávání ve společenství vrstevníků, aby mohli zažít množství sociálních kontaktů, získat společenskou zodpovědnost a usnadnit tak harmonický rozvoj své osobnosti.
- **Příklady** – je dobré umožnit setkávání žáků a studentů s lidmi z praxe, kteří to daleko dotáhli, jsou uznávanými odborníky ve svém oboru, na republikové či mezinárodní úrovni. Podpoří to jejich motivaci jít za svým cílem a systematicky pracovat na vlastní studijní dráze.

5.2 Podpora nadání v zahraničí

Informace pro následující dvě kapitoly jsou čerpány z knihy Fořtíková, J.: Talent a nadání. Jejich rozvoj ve volném čase, Praha: NIDM MŠMT, 2009 a z internetových stránek organizací, zabývajících se rozvojem nadaných jedinců (viz Kapitola 5.3).

Soutěže a olympiády

V Evropě se pořádají hlavně akademické soutěže – lehce se organizují a jsou přístupné velkému počtu účastníků, mohou se nastavit na míru různým úrovním schopností. Jsou skvělým nástrojem jak vyvolat, stimulovat a zároveň poskytovat vysokou náročnost talentům v mnoha různých polích působnosti. Poprat se s úkoly v soutěžích vyžaduje schopnost samostatné práce prostřednictvím zkoumání, experimentování, řešení problémů, učení se a praktikování, uvolnění energie a cvičení ve vytrvalosti.

Pobytové programy

Začaly v USA, kde jsou dobře propracovány, základem jsou třítydenní letní campy, kde akademicky talentovaní dostanou prostor, aby se naučili předmět svého zájmu a rozvíjeli své schopnosti takovým tempem a na úrovni, která odpovídá jejich dovednostem více, než věku či školnímu ročníku.

Studenti pracují na zvoleném předmětu 5 hodin denně 5 dní v týdnu, každý večer mají čas 2 hodiny na přípravu na další den. Jednotlivé kurzy mají cca 15 účastníků, jednoho lektora a jednoho asistenta. Kurzy zahrnují humanitní i přírodní vědy, tvůrčí psaní, matematiku a výpočetní techniku. Zbývajících čas je věnován společenským aktivitám, sportu a hudbě.

V Německu je obdobou Žákovská akademie, ta trvá 17 dní, kdy se žáci ve věku 16–19 let učí 45 hodin dané vybrané oblasti (cca 4–5 hodin denně) – matematika, fyzika, cizí jazyky, tvůrčí psaní, biologie, chemie, psychologie, historie, rétorika, výpočetní technika, ekonomie apod. Forma je blízká vysokoškolským seminářům. Zbytek je vyplněn sportem, hudbou, exkurzemi, diskuzemi a dramatikou. Na tyto akademie bývají přijati i čeští studenti.

Rodičovské iniciativy

Prvními dospělými, kteří mohou rozvíjet talent dětí, jsou jejich rodiče. Oni nebo jiní blízcí dětí mohou stimulovat jejich zájem v určité oblasti procházkami v přírodě, návštěvy muzeí, předváděním techniky či koncerty. Dobré je dát dětem k dispozici knihy a jiné zdroje informací již v raném věku, aby mohly prohlubovat intelektové schopnosti a tvořivé myšlení kombinováním jednotlivých prvků vědomostí. Kromě toho by se měl klást důraz na rozvoj tvořivosti v různých oblastech (jazyky, herectví, hudba, umění, tanec, sporty a ruční práce) a rozvíjet sociální zodpovědnost a sociální vědomí především u těch dětí, jejichž intelektová úroveň výrazně předstihuje rozvoj v socioemocionální sféře.

Jelikož byli rodiče často ponecháni se svými problémy sami sobě, založili svépomocné skupiny či tzv. kluby rodičů. Společným zájmem je:

- poskytovat nadaným a talentovaným dětem příležitost nalézt intelektové či umělecké aktivity nebo týmové sporty a pokračovat v nich,

- zprostředkovat kontakt se zajímavými a informovanými dospělými, kteří nabízejí intelektovou stimulaci a seznámení s mnoha oblastmi zájmů,
- poskytovat a povzbuzovat přátelské vztahy mezi dětmi a dospělými za účelem sociální integrace a rozvoje emocionální vyspělosti u těchto dětí,
- podat pomocnou ruku, radu a informaci rodičům nadaných dětí,
- zvýšit společenskou informovanost.

5.3 Aktivity pro nadané děti a mládež v České republice

V naší republice neexistuje centralizovaná péče o nadané děti, proto také neexistují souborné informace o možnostech podpory intelektových talentů na celorepublikové úrovni.

Ideální jsou zájmové **školní kluby** – např. Kluby malých debružárů – kroužky dětí, které zaujala věda a technika, provádějí zajímavé pokusy s jednoduchými pomůckami, řeší hlavolamy, vyrábějí z běžně dostupného materiálu funkční modely vědeckých přístrojů a „chytré hračky“. Tyto kluby se nacházejí buď ve školách, nebo v domech dětí a mládeže.

Střediska volného času jsou vhodným doplňkem aktivit školních kroužků, nabízí řadu rozvíjejících možností – např. počítačové a jazykové kroužky, šachy, stolní hry, přírodovědný, chovatelský, novinářský, matematický, modelářský, elektronický kroužek.

Organizace systematické podpory nadaných

- **Národní institut dětí a mládeže MŠMT (NIDM) – www.nidm.cz** nabízí především služby pracovníkům středisek volného času, školním klubům a družinám, nestátním neziskovým organizacím a krajským úřadům.

Talentcentrum – zaměstnanci vyhledávají, rozvíjejí a podporují talentované a nadané děti (14 soutěží vyhlašovaných MŠMT, příprava a výjezdy delegací ČR na mezinárodní soutěže, zavádí nové postupy práce s nadanými dětmi – např. **TALNET** – distanční formy vzdělávání doplňované prezenčními formami ve

fyzice, matematice, chemii, biologii a geografii) a připravují projekty na podporu talentů v oblasti přírodovědných a technických oborů.

Soutěže – Chemická olympiáda, Středoškolská odborná činnost, Olympiáda v českém jazyce, Dějepisná olympiáda, Soutěže v cizích jazycích – angličtina, němčina, francouzština, španělština, ruština, latina).

▪ **Mensa ČR, Dětská Mensa – www.mensa.cz**

Mensa je mezinárodní organizace, jejímž členem se může stát každý, kdo dosáhne ve schváleném testu inteligence IQ 130 a výše. Mensa je nezisková organizace, jejímž hlavním posláním je sloužit k využití inteligence ve prospěch lidstva a působit jako prostředek komunikace pro své členy. Existuje asi ve 100 zemích světa. **Dětská Mensa** působí pro děti ve věku 9–16 let.

Činnost Mensy – hlavně výměna názorů prostřednictvím přednášek, diskusí, časopisů, zájmových skupin a místních, regionálních, národních a mezinárodních setkání. Mensa, jako nezisková organizace zaměřená na volnočasové aktivity, podporuje rozvoj matematického a technického myšlení především propagací her a hlavolamů rozvíjejících tyto oblasti. Z nejzajímavějších činností jmenujme např. kurzy rozvoje praktické inteligence, tvůrčího psaní, síť klubů deskových her. V roce 2008 proběhl první ročník **Logické olympiády** – celorepubliková soutěž žáků základních škol v řešení soustavy logických úloh.

▪ **Centrum nadání – www.centrumnadani.cz**

Centrum nadání je nestátní nezisková organizace, zabývající se podporou nadaných dětí, jejich rodičů a učitelů. Zajišťuje aktivity pro školy, pomáhá s výběrem nadaných dětí a sepsáním školních vzdělávacích programů pro tyto žáky. Pro pracovníky škola pravidelně organizuje **interaktivní dílny, soustředění a kurzy** dalšího vzdělávání. Na svém webu nabízí **databázi aktivit** pro výuku nadaných, ze kterých mohou učitelé čerpat nápady. Pro děti a mládež pořádá **pobytové, příměstské campy a víkendové akce** s tematickým zaměřením (např. na rozvoj logiky, literárně dramatickou tvorbu, jazyky, on-line, deskové a RPG hry, japonskou kulturu). Centrum se zaměřuje především na práci rodičů s dětmi, pořádá pro ně různá setkání a společenské akce, např. letní pobyty v rekreačních oblastech s programem. Centrum se také věnuje nadaným předškolákům. Organizuje vyhledávání nadaných dětí již od nejranějšího věku, realizuje **Klub Malý šikula** – kurzy pro nadané předškoláky

od 2–5 let. Centrum pořádá také **mezinárodní konference** a má svou publikační činnost s orientací na rozvoj nadání.

Příklad:

Klub Malý šikula

Nabízí program třikrát týdně, ale vždy jen na dopoledne, aby se vyšlo vstříc obvyklému režimu dětí tohoto věku – po obědě ulehnout. Nejedná se o tradiční hlídání nebo „školkový“ program, ale nabízí rodičům zázemí pro děti, má program přímo zaměřený na rozvoj mentálních schopností předškoláků (vždy pro 5–8 dětí v jedné skupince).

Většina dětí, které se pravidelně programu účastní, již v minulosti prošlo psychologickou diagnostikou a spadá do kategorie dětí s mimořádným rozumovým nadáním.

Některé děti byly vyšetřeny po zahájení činnosti v tomto klubu. Nicméně program je otevřený pro všechny děti. Ctí zde princip otevřených dveří – nabízí aktivity všem dětem, které to zaujme a budou mít z předkládaných činností radost.

Další možnosti rozvoje schopností, které Centrum nadání nabízí, jsou:

Pobytové campy pro rodiče s dětmi a Příměstské campy.

- **ECHA ČR – Společnost pro talent a nadání**

www.talent-nadani.cz

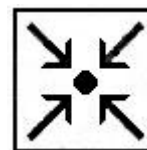
ECHA vznikla na základě požadavku většiny evropských zemí na koordinaci. Hlavním cílem ECHA je fungovat jako komunikační síť, podporující výměnu informací mezi lidmi, kteří se zajímají o vysoké schopnosti – učiteli, vědci, psychology, rodiči i samotnými nadanými.

Od r. 1988 pořádá ECHA 1× za dva roky odborné konference.

STaN získala zázemí v mateřské škole Rozmarýnek, Chlupova 1799, na sídlišti Lužiny v Praze 5, ve které se konají i setkání Klubu rodičů.

Sdružení a projekty inspirativních aktivit pro volný čas nadaných dětí

- **Asociace malých debružárů České republiky (AMD ČR) –**
www.debruar.cz

Cílem asociace je pomoci dětem a mladým lidem se zájmem o vědu, techniku a ekologii, snaží se respektovat a využívat dětskou představivost a hravost. K tomu jsou využívány především zábavné pokusy s jednoduchými pomůckami z různých oblastí vědy, techniky a ekologie, které směřují k nenucenému pochopení různých jevů a zákonitostí, objevování vědy a utvářejí nové cesty k poznání a tvořivosti.

- **Talnet**

Jedná se o aktivitu Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy – projekt internetového vzdělávání v několika oborech přírodních věd (kombinované online kurzy, exkurze, strukturované tematické hry pro zájemce o přírodní vědy, jednotlivce i týmy – nadané děti od 14 do 19 let, mohou se přihlásit i mladší žáci s vynikajícími předpoklady pro fyziku, chemii, geografii, biologii či matematiku).

- **Virtuální škola Bradavice**

Virtuální škola Bradavice – www.hogwarts.czechzone.net – skupina nadšenců z řad středoškoláků vytvořila virtuální školu na bázi kouzelnické univerzity dle motivů příběhů Harryho Pottera (můžete si vybrat studijní předmět od němčiny či slohu až po míchání lektvarů, získáte svého online profesora, který vás povede celý školní rok).

- **Kluby deskových her při školách a střediscích volného času**

Při mnoha základních a středních školách, ale hlavně při střediscích volného času, existují kluby deskových her s nadstavbou pro rozvoj a podporu rozumových schopností. Hra je přirozeným způsobem zapojení rozumových funkcí, především pokud jde o hry matematické, logické, verbální či strategické. Mnoho deskových her má také své počítačové varianty a formou účasti v herním klubu je možné někdy špatně socializující nadané děti v kolektivu vrstevníků přivést k interakci s ostatními dětmi.

- **Kluby rodičů nadaných dětí**

Při některých ZŠ věnujících se nadaným dětem vznikají i specializované kluby rodičů (např. Klub při MŠ a ZŠ Křídlovická v Brně, Klub rodičů při Soukromé ZŠ a Gymnáziu Mánesova v Sokolově). Kluby mají různorodý průběh od koordinačních schůzek rodičů k řešení možností podpory nadaných na dané škole a vzájemné výměny zkušeností s výchovou a vzděláváním nadaných potomků přes pozývání odborníků k tematickým besedám až po pravidelná

setkávání i s dětmi, k návštěvám a exkurzím atraktivních míst jako jsou např. muzea, výstavy, elektrárny či hvězdárny.

5.4 Inspirativní hry a hlavolamy pro rozvoj nadaných dětí a žáků ve škole i ve volném čase

Než si představíme jednotlivé hry, pokusme se společně najít odpověď na otázku: „*Proč vůbec používat deskové hry ve škole?*“

- Protože rozšiřují znalosti žáků zajímavým způsobem, některé hry lze využít přímo ve výuce a obohatit tak vyučování. Nejčastějším předmětem, ve kterém učitelé sahají po hře, je matematika nebo jazyky. V nabídkách vydavatelů ale již nalezneme také hry pro další předměty.
- Protože rozvíjí schopnosti žáků – v dnešní době najdeme mnoho her rozvíjejících schopnosti žáků, především logické myšlení, představivost, komunikaci. Najdeme ale i hry zaměřené na postřeh či šikovnost.
- Učí žáky vzájemné komunikaci – mnohé hry vyžadují vzájemnou komunikaci, hráč musí být schopen formulovat svůj požadavek či dotaz, dohodnout se s jiným hráčem.
- Učí žáky respektovat pravidla – každá hra má svá pravidla, a žáci se jim musí podříditi. Schopnost respektovat pravidla si pak přenášejí i do běžného života.
- Boří bariéry mezi učiteli a žáky – těžko najdete pro žáky větší motivaci než porazit svého učitele. Hry pomáhají ve třídě navodit příjemnou atmosféru s efektivnější výukou.

Je pravdou, že většina her rozvíjí schopnosti svých hráčů ve více oblastech, ale vždy je jedna oblast dominantní, a na základě této dominance je i následující rozdělení her.

Uvedený věk u her berme s rezervou, nadané děti bývají schopny hrát hry již mnohem dříve, než uvádí výrobce.

Verbální hry

jsou aktivity rozvíjející především slovní zásobu, práci s písmeny a slovy. V těchto hrách jde také o taktiku, strategii a lstivost. Lze je použít pro velmi různorodé věkové kategorie, dají se využít i pro výukové aktivity ve škole.

Scrabble, Kris kros

Jedná se o hry pro 2–4 hráče od 6 let. Hráč musí využít co nejlépe svých 7/8 náhodně vytažených písmen k tvorbě slov na herním plánu. Slova musí navazovat na ta dříve umístěná, jako v křížovce. Za každé umístění písmeno získá hráč počet bodů přiměřených četnosti výskytu písmene v češtině. Některá políčka herního plánu jsou navíc bodově zvýhodněna. Vyhrává hráč s nejvyšším počtem bodů.

Bláznivá křížovatka

Je hlavolam obvykle pro 1 hráče. Úkolem je uvolnit cestu pro Vaše červené auto a vyjet výjezdem z křížovatky a dostat se tak ze zácpy pryč. Cesta se uvolňuje posouváním blokujících aut. Na přiložených kartách jsou herní situace ve 4 úrovních obtížnosti. Více hráčů může např. soutěžit na čas. Hra připomíná hlavolam „15“, kde máte poskládat hrací kameny od 1 do 15 postupným přesouváním čísel na ploše 4×4. Bláznivá křížovatka je výborná logická hra, ve které se procvičuje logické myšlení. Existují verze hry, které slouží již pro předškolní děti (Safari, dálnice, ponorka, železnice aj.).

Cluedo

Je napínavá hra pro 3–6 hráčů od 7 let. Hráči se snaží pomocí dotazování a logického úsudku v průběhu hry

odhalit, kdo je pachatel, kde, čím a co spáchal, které tři karty jsou ukryty na hrací desce – to znamená ty, které jsou mimo hru. Hráči se vždy mohou dotázat na tři věci – jednu z nich je hráč po směru hodinových ručiček povinen ukázat. Každý má tužku a může si výsledky svého dotazování zapisovat.

Želví závody

Je hra pro 2–5 hráčů od 5 let. Želvy se mohou pohybovat dopředu i zpět, často vylezou na záda jiné želvy, aby se nechaly trochu poponést. Vyhrává první želva u salátu. Hra přináší rozvoj taktiky i zábavu.

Hlavalam Cube 21

Jedná se o hlavolam v základním tvaru připomínajícím Rubikovu kostku, ale s jiným typem otáčení i podob jednotlivých dílků, než jsou klasické „rubikovky“. Jde o český vynález.

Go Getter (Kočka a myš, Země a voda a další varianty)

Je unikátní logická hra podporující dětské logické myšlení a obrazotvornost. Představuje 24 různých úkolů a 1001 možných řešení od těch nejjednodušších po ty velmi náročné. Hrací základna má po obvodu celkem 12 symbolů (figurek). Cílem hry je do pole 3×3 vložit 9 kamenů s vyobrazenými cestičkami tak, aby byly spojeny symboly podle zadání. Musíte dávat pozor, jaké symboly (figurky) spojíte, např. je v zadání uvedeno, že nesmíte přímou cestou spojit kočku a psa.

Quizzy

Je hra pro 1 a více hráčů od 3 do 5 let. Jedná se o vzdělávací hru otázek a odpovědí v 8 oblastech, která děti učí hrát si s logikou a čísly, učí je nová slova a významy. Hrací plocha má tvar domečku, do kterého se zasouvají hrací karty. V levém sloupci jsou 4 řady okýnek, které po otevření odkryjí kreslenou otázku, v otevřené části jsou pak v jednom řádku 3 okýnka nabízející 3 možné odpovědi, v pravém sloupci jsou pak opět zakrytá okýnka se správnou odpovědí. Děti si tak mohou samy ověřit správnost svých odpovědí a

nepotřebují u sebe dospělou osobu. Hra obsahuje 30 hracích karet s úkoly se zvyšující se obtížností. Hra rozvíjí pozorovací schopnosti, paměť a pozornost.

Link

Je hra pro 2–4 hráče od 4 let. Jejím cílem je naučit děti vyhledávat a rozpoznávat nové věci, vyhledávat odkazy a soustředit se. Herní deska, tzv. medové plástvy, je plná vtipných obrázků pro stimulaci tvořivosti těch nejmenších hráčů. Úkolem hráčů je vytvořit řetězec z žetonů jedné barvy, který bude sahat z jednoho konce hrací desky na druhý (obdoba televizního AZ kvízu). Hráč pojmenuje pole, kam chce umístit žeton. Rovněž ostatní hráči musí postavit svůj žeton na stejný obrázek. Každá deska má 61 obrázků, všechny jsou stejné, ale na různých místech. Proto musíme uvažovat, jak žetony propojit a protihráčům nepomoci. Hra rozvíjí vizuální rozpoznávání, rozpoznání a přiřazení, verbální vyjadřování, soustředění a tvorbu strategií, přesnou motoriku, sledování instrukcí a umění vyhrát i prohrát.

Cuckoo ZOO

Je karetní hra pro 2–6 hráčů od 6 let (lze i dříve). Cílem hry je zbavit se všech karet z ruky a vyvarovat se chyb při jejich vyhazování. Hráč může odhodit kartu, která má stejnou barvu nebo zvíře jako ležící karta (7 druhů zvířat ve čtyřech barvách). Karty mají různé vlastnosti – např. červená barva znamená ticho, u ostatních zvířat je nutné vyloudit zvuk, který vydávají, páv je žolík a může představovat jakékoliv zvíře jakékoliv barvy atd. Pokud zapomenete či vydáte špatný zvuk, musíte si za trest vzít dvě karty. Hra rozvíjí pozornost, rychlé reakce a jednoduchou taktiku.

Umí prase létat?

Jedná se o hru pro 2–4 hráče od 5 let na cca 15–30 minut. Hra obsahuje hrací karty se zvířaty a s vlastnostmi, 4 barvy hracích žetonů a prasečí žetony. U této hry je dobré, aby byl přítomen buď jeden dospělý, nebo starší hráč jako vedoucí hry, než se děti hru naučí. Děti se seznámí s jednotlivými vlastnostmi dle návodu (má srst, je savec, umí létat, žije ve vodě, má zuby...). Hráči si rozloží vlastnosti do kruhu a obrátí náhodně 1 zvíře. Záleží na rychlosti a správném úsudku či znalostech, zda hráči získají maximum prasečích žetonů (každý hráč má 4 žetony, a ty musí co nejrychleji položit na danou vlastnost

zvířete, na každé vlastnosti může být jen jeden žeton). V návodu je také řešení pro kontrolu, takže později mohou děti již hrát samy. Hra rozvíjí vědomosti z oblasti přírody, postřeh a rychlost úsudku, je zajímavá i pro dospělé, vhodná i do výuky pro zpestření.

Mám to!

Je hra pro 3–8 hráčů od 10 let asi na 20 minut. Systém je jednoduchý – otočte kartu a hod'te kostkou. Váš cíl je co nejdříve najít takové slovo, které odpovídá okruhu na kartě a hozeným kostkám. Speciální kostky ale ztěžují úkol – např. můžete použít pouze některé hlásky či kterou hlásku slovo obsahovat nesmí. Hra rozvíjí slovní zásobu, postřeh i matematické složky.

Hry rozvíjející plošnou a prostorovou představivost

Tento typ her rozvíjí orientaci na ploše a v prostoru, pomáhá tak orientaci v mapách, plánech a nákresech, rozvíjí schopnosti užitečné v geometrii a technických oborech.

Pipeline (potrubí)

Je hra pro 2–4 hráče od 5 let. Hráči staví potrubí od startovní přípojky směrem k cílové liště. V každém kole se připojí jeden dílek potrubí. Hráč, který jako první zakončí své potrubí na cílové liště, vyhrává. Během hry je možné škodit protihráčům, je zde i velký podíl náhody. Jako jedna z mála deskových her využívá kromě plochy i prostor, u malých dětí tak dobře trénuje manuální zručnost a práci s konstrukčním materiálem.

Blokus

Je hra pro 2–4 hráče od 10 let. Hráč má 21 kamenů své barvy, pokládá je na desku, začne ve svém rohu. Nový kámen se musí dotýkat kamene stejné barvy rohem, ale ne stěnou. Cílem je pokrýt co největší plochu svými kameny. Hra je trochu podobná Tetrisu – rozvíjí plošnou představivost, existují různé varianty základové desky, princip hry je ale stejný.

Make 'n' Break

Je hra pro 2–4 hráče od 6 let. Jde o stavění, při kterém se závodí s časem a soupeří. Výzva pro celou rodinu. V této hře staví hráči prostorové objekty dle obrázků na kartách ve třech úrovních. Je potřeba mít dobré oči a šikovné prsty, aby se vytvořilo co nejvíce staveb v určitém čase. Hra se dá použít pro předškolní děti již od 4 let i pro jednotlivého hráče – bez časového omezení, pouze

na rozvoj schopnosti převést plošný obrázek do prostorového tvaru (obtížnější varianta musí souhlasit jak obrazec, tak seskupení barev) – rozvoj prostorového a barevného vidění i manuální šikovnosti.

Digit

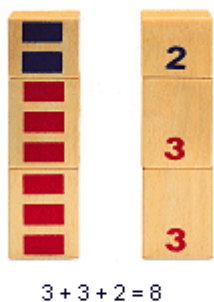
Je hra pro 2–8 hráčů od 6 let. Obsahuje 5 modrých tyčinek a sadu karet, na kterých jsou různé pozice těchto tyčinek. Úkolem hráčů je vždy přemístěním jediné tyčinky získat některý tvar, který mají zobrazený na své kartičce. Hra se dá velmi dobře použít i při práci s předškoláky – můžete jim umožnit přesunout tyčinky dvě nebo použít vzorové karty jako předlohy pro prostorové „stavby“ (orientace v prostoru, pravolevá orientace, nahoře dole, schopnost převést správně vzor – lze rozeznat nástin dysfunkcí při opakovaných nesprávných umístěních tyčinek).

Castle logix (Kostky a věže)

Je logická hra pro 1 hráče od 3 do 7 let. 7 různých věží a kostek ze dřeva nabízí 48 úkolů dle zadání od jednoduchých po extrémně složité. Každá ze 4 úrovní postupně přináší dovednosti v řešení problémů, děti si rozvíjí logické myšlení, jemnou motoriku, prostorové vnímání a představivost.

Nikitin material - Početní věže

Hra pro 1 hráče od 4 let, vhodné i do výuky matematiky. Jedná se o dřevěné věže s čísly na jedné straně a barevnými obdélníky na druhé straně. Rozvíjí pochopení pro čísla, sčítání 1–20 (věž s číslem 9 je 3× vyšší než věž s číslem 3)

Geometrické kostky

Hra pro jednoho hráče od 4 let, rozvíjí prostorovou představivost, koncentraci a trpělivost. Jedná se o barevné kostky (různě spolu pevně spojené), které musíme zkombinovat dle předlohy (70 příkladů).

Metroville

Je hra pro 1 hráče od 8 let. Cílem hlavolamu je sestavit úseky tratí metra tak, aby vlak metra mohl projet stanicemi v zadaném pořadí. Hra obsahuje 64 různě obtížných variant, rozvíjí schopnost logického myšlení, kombinace a předvídavosti.

Hry na postřeh a vnímání

Postřeh a vnímání bývají u nadaných dětí upozaděny za logikou či jazyky, ale jsou pro život velmi důležité. Nadané děti se mohou jevit jako nepozorné a zbrklé. Tyto hry je cvičí trpělivosti a pozornému vnímání okolí, proto jsou důležité pro doplnění her rozvíjejících primární intelektové schopnosti.

Jungle Speed

Jedná se o hru pro 2–8 hráčů od 7 let. Hráči kladou na stůl na svoji hromádku karty, a zároveň sledují, jaké karty mají jejich soupeři. Objeví-li se dvě stejné karty, pak se hráči, kterým tyto patří, snaží co nejrychleji chytit totem uprostřed stolu. Komu se to podaří, dá svoji hromádku soupeři, který ji i se

svou hromádkou dá dospodu balíčku karet v ruce. Pokud však někdo chytí totem, aniž by byla na stole karta shodná s jeho, bere všechny karty na stole. Zvítězí hráč, který se zbaví všech svých karet. Hra představuje velmi obdobné prezentace výtvarných symbolů, proto je nutné se velmi dobře soustředit na jejich podobnosti.

Cink

Je hra pro 2–6 hráčů od 4 let. Hráči postupně otáčí horní kartu ze svého balíčku, na které jsou různé druhy ovoce v počtech od 1 do 5 kusů, přičemž se všichni hráči snaží co nejdříve cinknout na zvoneček uprostřed. Komu se to podaří jako prvnímu, bere všechny do té doby vyložené karty. Hráč, který posbírání během hry všechny karty, vyhrál. Hra rozvíjí u menších dětí početní schopnosti, u ostatních především postřeh. Pro ještě menší děti existuje varianta s klauny – děti nemusí počítat, ale reagují na stejné karty se stejným výrazem klauna (úsměv, smutek apod.).

Mám tě! (Mouchy)

Zábavná hra pro děti již od předškolního věku. 2–4 hráči si vyberou jednu z barevných plácaček. Cílem hry je co nejrychleji plácnout mouchu na kartičce, která je shodná s barvou mouchy, jež se objeví na jedné ze dvou hozených kostek.

Set

Hra pro 2 a více hráčů. Na stůl je z hracího balíčku vyloženo 3×3 karet a hráči se snaží najít kombinace symbolů na alespoň třech kartách – buď určitou shodu, nebo za určitých okolností naopak žádnou shodu. Hra výborně procvičuje pružné kombinační myšlení, které se dá postupně vytrénovat.

Pippo

Hra pro 2–8 hráčů ve věku od 4 let, délka hry asi 15 minut. Statkář Pippo chová na statku koně, krávy, vepříky, má psy a kočky. Každý večer chodí po statku a počítá je, ale vždy jedno chybí – úkolem vždy je chybějící zvířátko najít na stole mezi kartami samostatných zvířat – doplňuje 5. zvíře

chybějící na kartě se 4 zvířaty různých barev – hráč musí doplnit chybějící zvíře ve správné chybějící barvě (na kartě je např. žlutý pes, fialová kráva, modrý kůň, zelený vepřík; zvíře, které musí hráč najít, je v tomto případě červená kočka). Hra cvičí postřeh, ale také učí nejmenší děti barvy a zvířátka.

Colori

Hra pro 2–8 osob ve věku od 5 let, délka hry asi 15 minut. Obsahuje 15 kartiček s obrázky, kdy na každé kartičce je znázorněno 15 stejných předmětů. Všechny předměty jsou dvoubarevné, přesné kombinace se však navzájem liší. Dvě náhodné kartičky se obrátí a položí doprostřed stolu, na každé kartičce je vždy jen jeden předmět, který je úplně stejný jako na druhé kartičce, a ten je potřeba co nejrychleji najít (hledají všichni hráči najednou). Vyhrává ten hráč, který má nejvíce kartiček.

Světlo a stín

Hra pro 1–5 hráčů, věk od 5 let. Děti hledají k vybranému předmětu správný stín. Hra procvičuje jak postřeh, tak představivost a schopnost prostorového a plošného vnímání. Vyhrává hráč, který má nejvíce správných dvojic.

Hry rozvíjející paměť, šikovnost a znalosti

Všechny schopnosti, které rozvíjí následující hry, jsou důležité pro praktický život. Motorická obratnost je někdy u nadaných problematická, proto je dobré ji včas a nenásilným způsobem trénovat. Nadané děti mívají excelentní paměť a široký okruh vědomostí. Proto je dobré využívat ty hry, které paměť tříbí a pěstují. Jsou velmi oblíbené u předškoláků.

Villa Paletti

Hra pro 2–4 hráče. Hráči postupně staví nová patra vily tak, že odebírají válce a kvádry z nižších pater. Komu stavba spadne, prohrál. Nejde jen o šikovnost, ale důležitá je také taktika a plánování. Hra trochu připomíná u nás tradiční hru mikádo. Jako jedna z mála deskových her využívá nejen plochu, ale i prostor.

Safari

Hra pro 2–4 hráče předškolního věku. Snaží se sesbírat set zvířátek. Hráči hází kostkou a pohybují se po plánu. Pokud hodí číslo a dojdou na políčko se zvířátkem, které ještě nemají, získají ho. Pokud již hráč toto zvířátko má, nedostane nic. Pokud hodí hráč symbol vody, musí naopak jedno zvířátko odevzdat. Poslední symbol na kostce říká, že hráč smí vzít jakékoliv zvířátko a dokonce ho může vzít soupeři. Někdy jsou zvířátka ukrytá pod křovím a v tom případě hráči hádají, které se pod ním skrývá. Jedná se o zajímavou hru rozvíjející paměť, méně náročnou než pexeso.

Aktivity

Hra pro 3 a více hráčů, vhodná i pro skupiny a kolektivy od 5 let. Trvá 60–120 minut. Tato hra rozvíjí i verbální schopnosti, jelikož chcete-li popojít figurkou po herním plánu, musíte spoluhráčům do časového limitu sdělit pojem, který jste si vytáhli na kartičce. Máte ale vždy stanoven i způsob, jakým musíte onen pojem sdělit – kresbou, pantomimou nebo opisem jinými slovy. Existuje v různých variacích a variantách obtížnosti vč. varianty pro malé děti, proto se jedná o „nadgenerační“ hru.

Trans America

Hra pro 2–6 hráčů od 6 let. Cílem je propojit vylosovaná města na kartičkách kolejnicemi. Města jsou rozdělena do oblastí a hráči mají každé město v jiné oblasti. Jakmile se některému z hráčů podaří spojit jeho město kolejnicemi, končí jedno kolo. Ostatní hráči ztrácí body. Vyhrává ten, kdo má na konci hry po několika kolech nejvíce bodů. Hra učí, že vyhrává ten, kdo za sebe nechává pracovat ostatní.

Česko

Hra pro 2–6 hráčů od 12 let, trvá cca 45 minut. Nová vědomostní hra, ve které najdete 2400 zajímavých otázek týkajících se České republiky a jejích obyvatel. Otázky jsou rozděleny do šesti okruhů: historie, kultura, příroda/věda/technika, geografie, sport a různé. Znalostní hry bývají velmi oblíbené právě mezi nadanými dětmi. Hra má i svou variantu pro menší děti – Česko Junior a novou variantu Evropa a Slovensko.

Logické hry

Logical Color Board

Hra pro 1 hráče od 5 let. Dřevěná stojící destička s 3 řadami otvorů a 9 barevnými kolečky. Těmi posouváme tak dlouho, dokud nezískáme rozložení koleček dle předlohy (12 dřevěných karet s úlohami). Rozvíjí logiku, pozornost, trpělivost a barevné kombinace.

Závody berušek

Hra pro 1 i více hráčů (lze i týmy) od 5 let. Na dřevěné podkladové desce je 36 berušek, které postupně přeskakovaním vylučujeme. Cílem je, aby na podložce zůstalo co nejméně berušek. Tento hlavolam rozvíjí logické myšlení, trpělivost, matematické a množinové myšlení.

Tantrix

Sestává se z hracích žetonů, kdy cílem je tvoření uzavřených linií daných barev. S každým dalším žetonem roste i obtížnost řešení. Existují různé úrovně obtížnosti od 4 let až po sady určené pro dospělé. Je to

napínavá strategická hra, ale i hlavolam, kdy lze i ve škole zábavnou formou přiblížit dětem geometrické tvary a formy, seskupování a klasifikaci objektů. Navíc se děti naučí řešit problémy, rozpoznávat vzory a rozvinout prostorové vidění.

Meta-forms (Logeo)

Hra pro 1 hráče od 6 let. Úkolem je umístit na hrací desku trojúhelníky, čtverce a kruhy ve třech barvách tak, aby na konci všechny kameny byly v tabulce odpovídající zadání (podobné Sudoku). Sešit obsahuje 80 úloh a řešení.

Colour code

Hra pro 1 hráče od 5 let. Hráč vybírá dle zadání v sešitku do rámečku vhodná sklíčka s určitým jednobarevným tvarem, aby jejich složení dalo výsledný obrazec v zadání. Obtížnost se zvyšuje, celkem je zde 100 úkolů s řešením. Hra rozvíjí schopnost kombinace (skládání, rozkládání tvarů a barev), logické myšlení, trpělivost i manuální zručnost.

Logico Piccolo

Logico Piccolo je učební systém pro předškolní stupeň, 1. stupeň základní školy a speciální školy. Skládá se z rámečku a různých souborů, v každém souboru je 16 karet. Součástí rámečků je deset barevných, pohyblivých knoflíků. Jednotlivé karty jsou ze silného kartonu, každá karta obsahuje deset úkolů označených barevnými puntíky; barevnost těchto puntíků je shodná s barevností knoflíků v rámečku. Karta se zasune do rámečku a barevné knoflíky se přisouvají ke správné odpovědi; po vyřešení všech deseti úkolů se karta otočí a porovnají se barvy a správné vyřešení úkolů. Ideální kombinace učení a hry, kognitivních a manuálních procesů. Podporuje koncentraci, pozornost a trpělivost. Možnost individuální práce pro děti různých úrovní talentu a nadání. Ideální pro skupinové vyučování a podporu spolupráce dětí.

Logico Primo pro věkovou skupinu od 3 let. Je vhodné pro **děti v mateřské škole**. Děti si mohou hrát samy nebo ve skupinkách. Vybírají si samy kartu, se kterou chtějí pracovat. Určují si své tempo a dobu pracovní činnosti. Jsou zcela samostatné, odpadá obava z přetížení a strach z chyb nebo demotivace dítěte. Úkoly jsou voleny tak, aby děti rozuměly, co mají dělat, i bez toho, že jim někdo přečte zadání. Otočením karty a porovnáním barev knoflíků si

mohou kontrolovat správnost řešení. Učení mají ve svých rukách, a proto ho ani jako učení nevnímají.

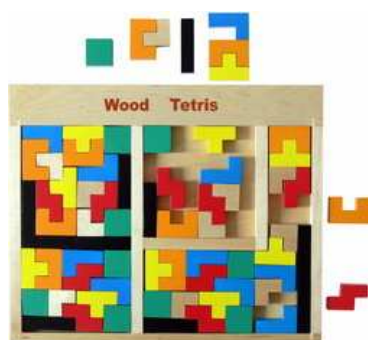
Nikitin material - Matrici

Hra pro 1–3 hráče od 3 let. Rozvíjí schopnost kombinace, koncentrace a vnímání. Hra obsahuje 12 hracích desek s 16 kartičkami, které musí být postaveny na základě podobnosti s prvkem v horní vodorovné linii i s prvkem ve svislé boční linii. Úkoly jsou z různých oblastí a se

vzrůstající obtížností (geometrické tvary, barvy apod.).

Hlavalamy

Poskytují různé možnosti kombinací, materiálů a stupňů obtížnosti. Hráč může hrát sám nebo se střídat s dalšími hráči.

Ukázka: **Tetris**

Genia

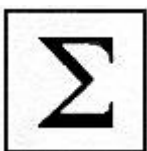
Hra pro 1 až 4 hráče od 10 let. Délka hry cca 30–45 minut. Má velmi jednoduchá pravidla. Příkládáním dvojic různých symbolů na hrací plochu se snažíte vytvořit co nejdelší řady právě umístěných symbolů, za které si potom přičítáte body na své tabulce. Symbolů je šest a vyhrává ten, který má největší počet bodů u svého "nejslabšího" symbolu (neboli u symbolu, u kterého má na své tabulce bodů nejméně).

Přestože hra vypadá na první pohled jednoduše, skrývá se v ní spousta taktických strategických

možností a kupodivu si snadno získá i hráče, kteří abstraktní hry obvykle příliš nehrají. Obsahuje 1 herní plán, 120 destiček se dvěma barevnými symboly, 4 stojánky na destičky, 4 bodovací tabulky, 24 bodovacích kamenů, 1 sáček, pravidla.

Přehled výše uvedených her je pouze orientační. Každý pedagog, který s nimi chce pracovat, se musí detailně seznámit se všemi možnostmi, které hra nabízí, popř. ji modifikovat pro děti, které s ní mají pracovat. Zařazení her do výše uvedených oblastí není samozřejmě striktní. Hry vždy rozvíjejí celou řadu schopností, nejen jednu cílenou oblast. Nesmíme zapomínat, že u každé činnosti, ve které chtějí být děti úspěšné, musí být přítomen vysoký stupeň soustředěnosti a cílené pozornosti. Přehled výše uvedených her není konečný, v dalších distančních textech vám nabízíme možnost setkat s dalšími, které můžeme obecně specifikovat jako „Role playing games“ a „Strategické hry“.

V kapitole 5.4 byly použity informace z knihy FOŘTÍKOVÁ, J.: *Talent a nadání. Jejich rozvoj ve volném čase* a z internetových stránek uvedených v seznamu literatury, ale především z osobních zkušeností autorky kapitoly s uvedenými hrami.

Shrnutí kapitoly

- V první podkapitole jste se seznámili s možnostmi rozvoje nadání a způsoby práce s nadanými dětmi.
- Ve druhé podkapitole jste získali představu o podpoře nadání v zahraničí.
- Po prostudování třetí podkapitoly již víte, které organizace a sdružení systematické podpory nadaných dětí u nás existují i jak se mohou zapojit do rozvíjejících aktivit samy děti i rodiče.
- Nejrozsáhlejší čtvrtá kapitola vás seznámila s konkrétními inspirativními hrami a hlavolamy pro rozvoj nadaných dětí a žáků ve škole i ve volném čase.

Kontrolní otázky a úkoly:

1. Jak můžeme podpořit rozvoj potenciálu nadaných jedinců?
2. Uveďte příklady možností dalšího rozvoje nadání dětí a mládeže v zahraničí.

3. Jaké možnosti rozvoje nadání ve školním prostředí i ve volném čase máme v ČR?
4. Jaké typy her, rozvíjejících nadání dětí a žáků, můžete uvést?

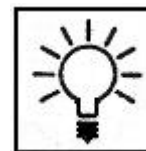
Úkoly k textu

1. Jaké volnočasové aktivity můžete v rámci školního prostředí pro nadané děti a jejich rodiče vytvořit? Existuje stejná či podobná nabídka aktivit i u vás ve škole?
2. Které aktivity, uvedené v textu, lze použít pro rozvoj nadání dětí a žáků ve výuce?

Otázky k zamyšlení:

1. V čem vidíte přínos příměstských a letních pobytových kempů pro nadané děti a mládež?
2. Mohli bychom všechny zahraniční zkušenosti v rozvoji nadaných dětí a mládeže převést do ČR? Které ano, které ne a proč?
3. Je zakládání klubů deskových her při školách zajímavá možnost dalšího rozvoje nadání pro žáky základních škol? Proč?

Korespondenční úkoly

1. Vyberte si představitele (dítě, žáka) z libovolné věkové kategorie i typu inteligence a pro něj sestavte návrh možností dalšího rozvoje nadání ve volném čase. Představte si, že se chystáte na konzultaci s rodiči nadaného dítěte a máte mu doporučit, co pro své dítě, kromě volby správné základní školy, může udělat.

Připravte se tak, abyste byli schopni sestavený návrh možností dalšího rozvoje nadaného dítěte zdůvodnit při konzultaci.

Citovaná a doporučená literatura

FOŘTÍKOVÁ, J. *Talent a nadání . Jejich rozvoj ve volném čase*. Praha: NIDV, 2009.

FOŘTÍK, V., FOŘTÍKOVÁ, J. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-297-3.

FOŘTÍKOVÁ, J. (ed) *Úspěšná výuka mimořádně nadaných dětí*, Praha: TRITON, 2008. ISBN 978-80-7387-173-4.

JURÁŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*. Praha: IPPP, 2006. ISBN 80-86856-19-4.

KEMP, J, WALTERS, C. *Hrajeme si s předškoláky*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004.

KOVÁŘOVÁ, R. *Nadané dítě na základní škole*. Distanční text. Ostrava: 2007.

Internetové zdroje

www.svet-deskovych-her.cz.

www.hrejsi.cz.

www.vyukove-hry.cz.

www.logo-verlag.de.

www.hobla.eu.

www.mindok.cz.

www.dinotoys.cz.

www.albi.cz.